

Fetere solitus sum ne tacebo / p̄fessos
 mihi specialiter instituire ad q̄tuor obser-
 uāda. Nam quo ad crimina p̄re ceteris de-
 testor in eis os mēdacijs z piurijs detra-
 ctionibz deditū. **H**anc q̄z violentas et
 rapaces. Tactus deniqz libidinosos ma-
 gime monstrosos. damnatosqz legibus
Primū obseruandū est vt summope si-
 bi caueāt. ne deinceps sint occasio ruine z
 damnatōis alioz. quoniā istud est p̄riū
 demonis officiū. Bene iustum est. Si nō
 caste. tamē caute. hoc est secrete z solitarie
 sine lesiōe vel scādalo cuiuscūqz. **S**cōz
 est. vt seductos olim ab eis / aut suos i ma-
 lum cōplices / studeant quātū discrete po-
 tuerint ad emendatiōem reducere. immo
 z alios p̄ eis. quatin⁹ z ipsi qui p̄ri⁹ demo-
 nū / nūc p̄ hoc angelozū fungātur officijs
Tertū est vt si peccauerint de cetero (p̄
 vt est humana fragilitas) semp tamē ad-
 hibeāt tempore z loco ip̄m p̄fessionis an-
 tidotū. quā nihil esse valiturā obtestor ite-
 rum z iterū. si nō fuerit integra z sufficien-
 ter explicās atqz dinumerās cognita cōfi-
 tentis peccata. cum circūstantijs maxime
 eis q̄ peccati spēm mutāt. **Q**uartū est.
 Indico nempe singulis nō obligatorie
 sed exhortatorie sepius. vt teneāt facilem
 quandā obseruatiōez pro omni tempore
 vite sue. tam pro rememoratiōe z quadā
 satisfactōe peccatorū integre simul con-
 fessorū / q̄z pro cautela aliqua futurozū.
Utor vero p̄muniter hoc modo. vt dicāt
 singulis dieb bis pater noster z aue **M**a-
 ria semel de mane z semel de sero. cū toti-
 dem p̄strationibz ad terrā. si z vbi cōmo-
 de fieri potuerit. Raro autē muto in hoc
 pro magnitudine z varietate criminū di-
 uersitate h̄mōi obseruatiōnū. quoniā vix
 istud fieret z in alijs penitentijs secretio-
 ribus p̄t scrupulosius varietas talis tra-
 di. **Q**si in hoc innocētes cū nocētibz exe-
 quem / nō conuēniāt in nocētes. qz nō
 min⁹ obligati sunt qui ne similes eēt no-
 centibz / ipse prohibuit manutenuitqz
Hanc vero quadruplicē institutiōez pro
 puulis / metro ludēs cōprehēdi. vt eas al-
 tiori mēte reponāt. **N**ō opere aut verbis.
 alios corruperis ynqz. **S**it satis ipsa tibi
 p̄ditio propria. **S**i q̄s p̄dideris monitis
 actis ve nefandis. Discrete ad rectū mor-
 teuocare stude. Non pudor obsistat / tua
 quin cōfessio plene. **C**rimina scita noter.

vel nocet illa tibi Tu de cōfessis grat⁹. tu
 ne recidiues. **S**igno aliquo facili / iugiter
 esto memor. **A**d extremū vsqz quo puu-
 li diligitis infantiā. **U**t quid diligitis va-
 nitatem z queritis mendaciū. **V**enite fi-
 denter. nulle viarum insidie. nullus lateret
 anguis in herba. **C**ōmunicabim⁹ mutuo
 bona spūalia / quia tpalia vestra nulla re-
 quiro. **E**go vobis doctrinā. vos mihi ora-
 tiōne impendetis. immo orabim⁹ p̄ inui-
 cem vt saluemur. **S**ic angelos nostros vi-
 cissim letificabimus / in quozū solennita-
 te hec scribo. **S**ic forte. nec iā forte. s̄ cer-
 ta spe misericordiā inueniem⁹ apud p̄z
 nostrū. dum obediem⁹ voci sue in accessu
 nostro ad eū. ego puocando / vos exequē-
 do. **N**ec deerūt p̄ / gratie z deuotiōis am-
 plexus / in p̄nti miseria cōsolatoriū / post-
 modū glorie cōsummate p̄petua vnitas
 subsequet. **A**d quā nos omēs / qui spiritu
 paruuli esse debemus / inuitat ipse **J**esus
 spiritali collocutiōe z afflatu iugiter in-
 spirās z dicēs. sinite puulos venire ad me.

Incipit opusculū

5

eiusdem. de contractibus ad instantiā prio-
 ris z puētus dom⁹ carthusie in sabaudia
 Anno dñi. **M**.ccccxx. **M**ese Januarij.

Incipit probemū

Qui volunt diuites fieri inci-
 dūt in laqueū z tentatiōem
 diaboli / z desideria multa et
 inutilia et nociua. q̄ mergūt
 hoies in interitū z p̄ditōem
Radix enim omnīū maloz est cupiditas
 quā quidā appetentes / errauerunt a fide.
 z inferuerūt se multis doloribus. **T**u ve-
 ro o homo dei hec fuge. **H**ec est aposto-
 lica ammonitiō cōformis sententię chri-
 sti. **N**on potestis deo seruire et māmone.
Sed ve filijs **A**dā post peccatum.
 quos oportet trāsire per viā contractū
 ciuiliū. vbi meū z tuum perstrepunt et
 altercantur. **U**bi dolos fraudes laqueos
 deceptionis / spergit z abscondit inimic⁹
 dum iniqua rebus precia suadet imponi-
 dum nō satis attendūt homies quod ait.
Suido carthusien. **R**ationalis creature /
 vera perfectio est. vnāquāqz rem tanti
 habere quanti habēda est. sicut plurius est
 aīa q̄ esca. fides z equitas q̄ pecunia. **Q**
 Duo fit vt spūales etiā dei homines / vit-
 euadūt pericula. licet nolint diuites fieri

De contractibus

licet dicant ex sententia/habentes alimēta
z quibz tegamur/his contēti sum? Incū/
bit siquidē eis/vel p se vel p suos/ambu/
lare viā que dura est z anfractuosa/cōtra/
ctuum.plēna laqueis.z funibz circūpleta
peccatōz. Tales igit qd agent/qualit
obediēt aplo iubēti. Tu vero o hō dei hec
fuge. Nūquid debuerāt prout alibi loq̄t
extra mūdū exisse. nedū animo sed corpe
qui nec fodere valent.z mendicare erube/
scunt.z de altario vinere hābēt. Amuro
prouidit idem apls dūm prioribz verbis
cōtinuo subiūxit. Sectare autē iusticiā.
Dec est enī que cōmutatōnem oēm equo
precio mēsurat numerat z ponderat. Ju/
sticiā vero docet ipsa sapiētia. p quā se te/
ste/legū cōditores iusta decernūt. Dinc il
la sapiētissima salomonis oratio. Dicit
te sapiētia de celis sanctis tuis. vt mecu
sic z mecu laborer. Sit z ipsa nobiscū
volentibz inq̄rere q̄ sit via regia cōtractu
um ciuiliū ad euitandas offendiculoz tē
diculas. Cōmouit hoc attētare petitio
quorundā hominū dei casum offerēs p/
plexū apd eos quos exaudire caritas ius/
sit z inclinauit sapiētia pollicens. q̄ eluci
dant me inq̄t/vitam eternā habebunt.
Erūt autē p̄tiones due. Prima resoluet
materiā cōtractū ad terminos iuris diuī
ni z naturalis. sub quintuplici quaterna
rio considerationū. Altera sub totidē p/
positionibz/particularē casum q̄ petitus
est attinget z absoluet.

Explicit probemū. Incipit tractat.

Sequitur prima pars principalis. Incipit p̄m̄ q̄ternari.

Consideratio prima

Contractū boitatē aut ma/
licia/doctrinalr inuestigare
volentibus/necesse est in pri
mis cognoscere qd noīs. et
qd rei. qd scz sit cōtractus. et
de cōtractū spēbz. Tradit hoc aresto/
tiles esse primū z p̄riū in omī disciplinā
siue sciētia. qm̄ ignorātes terminos/de fa/
cili palogifant. Potest at cōtractus. itā
breuiter describi. Cōtractus est cōmutatio
ciuilis legitima. Cōmutatio ponit p ge
nere. Ciuilis addit ad d̄nam mutationū
naturalū. q̄s cōsiderat p̄bia natural. con
tractus enī spectat ad ethicā siue moralē

phiam. Subiūgit legitima. i. legi cōfor/
mis/ad d̄nam cōtractū illicitoz vel ille/
gitimoz. Inuēta est aut cōmutatio ci/
uilis post pctm̄. qm̄ status innocētie/ha
buisset oīa cōia. Rursus cōmutatōnū
ciuiliū. multiplices sunt spēbz. Una est vē
ditio. altera est emprio hñtes se correlatiue
adinuicē. venditio in agēte z emprio i re
cipiēte. Locatio z cōductio. silem hñtes
correlatiue. Mutuatio actiue z passiue.
silt se hñtes correlatiue. Datio liberal' et
receptio gratuita. P̄t itez errēdi cōmu
tatio ciuilis: ad matrimonialē cōiunctio
nē maris z femine. de q̄ nihil ad p̄ns.
Cōstat igit qd cōtractus est spēbz iusticie. ne
dū prout est general' virtus. sed spēalis. z
spēali' illi' que dicit iusticia cōmutatiua.
Propterea si debeat plena resolutio fieri
necesse est puenire ad diffinitōez iusticie.
p differētiās int̄ medias. An qz cōmuta
tio ciuilis/nō hz fieri nisi p translatōem
dñij vel vsus vel vtriusqz: consequēs est vt
sciat qd sit dñij. z qd dñs z quot sunt spe
cies dñij. An dñij ptās est p̄inq̄ assumē
di res alias vel vt alias/in sui facultatē vel
vsu licitū fm̄ iurā vel leges/rationabili
ter institutas.

Consideratio II

Contractus est cōmutatio ci
uilis legitima. z legitimū d̄r qd ē
cōforme legi. necesse ē agnosce
re qd sit lex/qlēs insupz q̄t sint
ei' spēbz. fundat vt p̄cedēs. Legū nēpe alia
est pure diuina. alia est pure natural. alia
canonica. alia pure positina. alia ciuil' pu
re z ipa positina. Sūt z alie mixte ex aliq̄
b' p̄dictis legibz. Ignorāz itaqz vel nō
p̄siderāz hm̄oi diuisiōibz z d̄iōibz/ nō p̄
h̄ri certa z p̄fecta resolutio. notificās diffi
nitōez p̄ct. Quid p̄terea dicat meū. qd tu
um. neqz p̄ p̄seqns q̄s p̄ctus sit licit' vel il
licit'. licit' vel illicit' in q̄s de se vel suo ge
nere. aut ex sol' accidētalibz circūstātijs. q̄
nō cadūt sub arrē. Sz qm̄ alibi tradita ē
sub compendio ista resolutio/illam ad p/
sens non reperimus.

Consideratio. III.

Contractuum diuisiō/species z
sufficiētia/sic haberi p̄nt. z ex
pedit agnoscere. Aut enim per
p̄ctū trāsferē dñij. aut sol' vsus

Si primo modo hoc est dupl. qz vel fit mediante precio. z sic sunt due species correlatiue. emptio z venditio. Vel fit sine precio. z ita sunt due species correlatiue mutuatō actiua z passiua. Unde mutuu dicit quia de meo facio tuu. Pot ad di tertia species. que proprie nō est cōtractus sed est liberalis datio seu donatio vel elemosyna. Ad di quarta species que dicitur campsiō seu cambiū. vbi fit translatio domini de aliqua re ad aliā rem. remanētibus ambabz in sua eētia. vtriniqz ad frumentū. vel vestis ad forularē. vel pecunie ad pecuniā / qzuis hec species reducatur ad emptōnem vel venditōnem. Vel si solus transfert vsus / reddit ad locatiōem vel pductionē. cōmodatiōem vel accōmodatiōem

Si autē cōtractus sit talis virtute cuius trāstert vsus rei / retento dominio hoc cōtingit dupliciter. Quia vel hoc fit sine precio mediāte. z sic sunt due species correlatiue. cōmodatiō z accōmodatiō. Aut fit mediante precio / z sic sunt due species correlatiue. locatiō z cōductiō. Potest ad di tertia species que dicitur censualis pēsiō vel emphiteosis. vel datio ad firmā Adde ref quarta species q est impignoratō. nisi qz ibi nō est est pzie trāstatio. sed tantum modo depositiō p securitate mutui vel cōmodati vel crediti Deniqz notari p qz in aliqbz rebus nō est dominiū separatu ab vsu vt in pecuniā numerata cui dominiū est vsus. alioquin frustra esset. Ut insup ecōuerso in cibo. cui vsus est ipsa rei cōsumptio. Et ita proprie nō separatur hic vsus a dominio. Unde consurgit non pua turbatō apud aliquos nihil habere se dicentes in proprio vel in communi.

Consideratio III

Contractuū diffinitōes in speciali tales pnt elici ex pmissis
Venditio est cōtractus p que fit trāstatio domini alicui rei de vno ad alterū / precio legitimo mediāte Ita qz ibi est merx z precii. z emēs z vēdens Hec refert si sint plures ementes vel vendētes vt in cōitate. Et dicitur merx aliquādo pecuniā. aliqñ ius ipam recipiendi. aliqñ est propriū corpus / serui alicui
Mutuatō est cōtractus p que fit trāstatio dñi ad alterū / nullo pēcio mediante. nō quidē ad sp vel p sp. qz iā eēt liberalis

donatio **C**ampsiō est cōtractus p que fit trāstatio dñi vni rei ad alterā. sic qz vna ē precii alteri / nec differt merx a pēcio. Et inde surgit dñna ab emptōe z vēditōne cōiter dictis. vbi precii z merx distinguūt.

Donū est trāstatio rei ab vno in alterū liberalis z irredibil. non ei pactio est vel intentio / qz fiat redditio. qz iā nō eēt donū pure gratuitū **R**ursus cōmodatiō ē cōtractus p que fit trāstatio vsus rei de vno ad alterū / nullo pēcio mediāte / retēto dñio

Locatiō ē cōtractus p que fit trāstatio vsus rei de vno ad alterū / aliq pēcio mediāte / retēto dñio **C**ensualis pēsiō videt mixta ex vēditōne z emptiōne. locatiōne z cōductiōne qm fit ibi qdā trāstatio dñi rei z vsus sui. ad tps solū. vel cū certis modificatiōnibz appositis

Possent ex his elici descriptiones illicitoz cōtractuū. possz etiā fieri vbi de pmissis p metaphora z trāstatiōne ad spūalia. vt dicim regnū celoz emi. z qz de recipit ad vsurā / sed omittim.

Postremo qm susceptio pntis opusculi. pncipalr est non de qlibet contractu plene loq. sed ad inuestigādū qz contractus vere dicat vsurarius. vt radicitus et apte possit cognosci / curabim causas aliqs remouere / ppter qz possit videri aliquibz qz contractus aliqs eēt vsurariū vel illegitimus siue non licit. loquētes pncipue de legitimo vel illegitimo fm legē pure diuinā vel pure naturalē. p supposito lapsu generis hūani seu pcti. Et prio de vēditōne z emptiōne fiat sermo z hoc in scdo qterna rio nostraz consideratiōnū

Incipit secundus quaternarius.

Consideratio quinta.
Enditionis z emptiōnis cōtractus / non ideo pēcise dicitur illegitimus. quia sit vtilior vni pri qz alteri vt vendenti qz ementi vel econtra. **P**ossit aliquis opinari cōtractuū. quia cōtractus species est iusticie commutatiue. q respicit equalitatē rei que vēditur. ad rem q emif. vt seruet eqūitas iusticię pncip. propter quā equalitatē. facili obseruandā. inuenta est moneta vel numisma vel pecuniā. sicut pulcre deduxit philosophus z facile est aduertere considerati distātiās locoz. z varietatē. nūc abundantie. nūc indigētie in rebz commutādis

De contractibus

Abhilominus apparet veritas nostre consideratōnis in practica vulgata et approbata. per omnes fere nationes. dum venditur et emuntur redditus perpetui ut decem denarij reddituales perpetui / pro centum vel ducentis in pecunia numerata. Constat in hoc casu quotidiano / quod infra .xx. annos emens poterit recipere totam pecuniam traditam. remanente sibi sua possessioe ex integro. immo facta fortassis melioratione. Sunt alij casus ostendentes veritatem huius consideratōis. sed hic vnicus ad p̄ns sufficiat. Unde textus **Leui. xxx.** sic habet qui vendiderit domum suam intra muros vrbis / habebit licentiam redimendi donec vñ annus impleat. si non redemerit r̄ anni circulus fuerit euolutus / emptor possidebit eam. et postea eius in perpetuum et redimi non poterit etiam in iubilaeo. Notentur haec tria. Primo quod venditio perpetua / licita est. Secundo quod venditione non inficit conditio redimendi. Tertio quod si emptor / post .x. vel .xx. annos velit vendere illud quod emit suo venditori qualicumque precio. non tenetur fructus medij temporis deducere in precij recompensationem.

Consideratio. VI

Unditionis et emptōnis contractus non ideo precise dicitur illegitimus / quod res vendita potest ad certum tempus redimi seu retrahi lege super hoc constituta. Dicentes oppositum / condemnaret supremum legislatorum deum in legibus suis iudicialibus / datus per moysen populo iudeorum sicut est textus apertus **Leui. xxv.** mox allegatus. vbi patet quod vendens hereditatem / poterat redimere immo et sine redemptione reuertere hereditas in anno iubilaeo. Cuncta inquit regio possessionis vestre / sub redemptionis condicione vendet. Decem autem lex inducitur hic / non quod obliget per nunc populum christianum / nisi pro quanto nouiter institueretur per legislatorum legitimum / in ista patria vel in illa. sicut factum est de multis legibus iudicialibus legis antiquae. quemadmodum praeterea leges civiles non artant in foro ecclesiastico. nisi pro quanto per legislatorum ecclesiasticum firmate sunt. Sufficit autem ad propositum monstrasse per licitam legem veritatem nostre consideratōis. quod scilicet de lege pure diuina et naturali / contra quas

agere nullus fas est. non habet quod de ratione venditionis licite sit quod non valeat redimi res vendita. sic quod non interponat conditio redimendi lege publica vel puata voluntate

Consideratio. VII

Unditionis et emptōnis contractus / non ideo precise dicitur illegitimus / quia pactum potestatis redimendi rem venditam ad tempus certum vel incertum / vendens et emens interposuerunt. Sequitur ex precedenti. quia si in ista lege publica / potest homini contractus fieri non repugnat legi diuinae vel naturali quod ita fieri possit lege vel conuentione priuata quicquid sit alicubi de prohibitione positua

Consideratio. VIII

Unditionis et emptōnis contractus / non ideo precise dicitur illegitimus iure diuino ac naturali / dum propter libertatem redemptoris vendite rei. res ipsa minori precio venditur vel emitur. Deducitur primo per institutionem legislatoris publicam si fiat ex hoc mensuratio precij secundum amplitudinem dominij super rem emptam. Constat enim quod in casu consideratōis / cedit res emptam / ipsi emptori in minus amplum dominium / quod si non posset redimi. et contra venditor non ita plene denudat se totaliter a dominio suae rei quam vendit. Si igitur potest precium augeri / dum ius vel dominium est pinguius latius et vberius / dominio diminuto potest precium diminui. Pro quo facit textus **Leui. xxx.** qui sic habet. Quanto minus tempus numeraueris / tanto minus emptori constabit. Confirmatur ex consideratōne contractus qui est locutio vel conductio vbi fit translatio solius vsus retento dominio. Quis enim nesciat tempari vel augeri precium / iuxta tempus et vsus commoditatem maiorem vel minorem. Elicitur ex praemissis haec veritas / quod non est de intrinseca ratione venditionis aut emptōnis / quod fiat sine lucro alterius partium / et sine spe vel pacto redemptionis seu retractōnis pervenientis aut eius causam habentes.

Sequitur nunc videre quid de iure positivo sit vel esse potest de ratione contractuum. Et hoc in tertio ternario consideratōnum.

Et hoc in tertio ternario consideratōnum.

Incipit tertius quaternarius

Maternarius Consideratio nona
 Arbitrio legislatoris/ subiacet
 contractuum modificatio/limi-
 tatio vel amplificatio. **D**edu-
 citur ex hoc. **Q**uod ad legislatores spectat legum
 institutio. Formalis autem ratio contractuum/
 um/ consistit in conformitate ad leges sicut
 patet ex ditione contractus que est commutatio
 civilis legitima id est conformiter ad leges
 facta. **U**nde contractus matrimonialis de
 quo minus videtur cum sit de iure naturali.
 subijcit tamen arbitrio legislatoris. scilicet pa-
 pe vel ecclesie. alioquin non posset fundari ille
 gitimatio quorundam personarum ad matrimo-
 niale contractum. **I**mmo et arbitrium tale le-
 gislatoris/ extenditur etiam ad foras conscientie
 et penitentie. ut non quilibet peccator possit
 se cuilibet sacerdoti subijcere/ ad consecu-
 tionem sacramentalis absolutiois

Consideratio X

Arbitrio legislatoris fas est. quoniam
 expedit et decet/ contractus alios
 nunc validare nunc invalidare. p-
 tempo. loco. personarum et aliarum
 circumstantiarum/ variata qualitate. **D**e-
 ducitur primo per exemplum legislatoris supre-
 mi dei. qui licet multa iudicialia statuerit
 in antiqua lege pro regimine populi iudaici:
 nihilominus sic tempavit illa iudicia
 tempe legis evangelice/ quia commisit illis
 quibus ait. Qui vos audit me audit. **E**t per
 apostolum suum Dominus ait patribus sublimio-
 ribus subdita sit. **E**t ad hoc est sententia com-
 muni omnium doctorum. imo totius ecclesie.
Unde qui diceret hoc argumentum esse vali-
 dum. **L**ex antiqua iudicialis sic vel sic dice-
 bat precipiendo vel prohibendo/ ergo taliter
 nunc agere christiani tenent fallere. quoniam hec
 consequentia/ nedum falsa est. sed hereticalis
Et quo sequitur hec veritas quod dum redi-
 mit hereditas vendita/ non est necessarium
 deducere fructus medios preceptos. nisi si
 alia lege quam antiqua fuerit institutum

Consideratio XI

Arbitrio legislatoris humani/
 non est possibile quoslibet con-
 tractus ita suis legibus moderari
 quoniam subsequenter posset multiplex abu-
 sus. **S**unt ad hoc auctoritates iurium plures

et expimeto quotidiano cognoscimus. **N**on
 tamen frustra conatur legislator ad modera-
 tionem contractuum dum facit quod in se est/ ad pre-
 clusionem abusu. concedendo leges uniuersa-
 liter positas. que quales esse debeant. **F**ido-
 ponitur. **N**ihilominus observandum est illud co-
 micum. Ne quid nimis. **E**t illud sapientis. noli
 esse iustus nimis. **V**idemus enim in pluribus
 quod multiplicatio institutionum et penarum/
 sic inuolunt propter quod fit eis iugum intole-
 rabile et inuolutio laqueorum. **E**xemplum da-
 tum est alibi in materia symonie. et hic potest ac-
 cipi in materiis usurarum/ quibus dum queritur ad
 ius precludi/ condennantur multi contractus/ qui
 secundum legem dei non sunt usurarii nec illiciti. et
 essent utiles tam reipublice quam personis. **E**x-
 emplum est preterea de casibus in foro penitentie
 et similibus alijs de quibus alibi.

Consideratio XII

Arbitrio legislatoris puenit ne-
 dum leges in contractibus pone-
 re. sed positas interpretari. non tam-
 tum doctrinaliter ut iurisprudenti pnt
 sed autoritative et iudicialiter. **E**st itaque le-
 gislator tanquam lex viva director et episcopus
 es. dum et ubi puenit circa leges difficul-
 tas ex circumstantiarum varietate que sunt inu-
 merabiles. nec cadere pnt sub arte vel lege
 quia per accessus sunt. **H**inc est illud vulgari
 autoris. Ipse etiam leges cupiunt ut iure re-
 ganf. **E**licet ex his altera veritas quod ubi
 sup bonitate vel malicia quorundam contra-
 ctuum/ difficultas talis exoritur qualis non potest
 doctrinaliter determinari/ recurrendum est ad
 arbitrium vel interpretationem legislatoris. pfer-
 tim supremi et ecclesiastici qui censet hunc iura-
 nedum humana sed diuina in scrinio pectoris
 et ubi papa deficeret/ concilium generale huius
 supremum iudicium iuxta veritatem in generali
 concilio Constantiensi. determinata et in hac le-
 ge diuina immobiliter fundata. **S**i peccauerit
 in te frater tuus etc. sequitur dic ecclesie. **S**ed
 iugam? in speciali de usurario contractu sub
 quarto considerationum quaternario.

Incipit quartus quaternarius

Consideratio. xiiij.
Usurarius contractus/ repugnat le-
 gi diuine et naturali. sic quod ex suo
 genere malus est. nec potest bene fieri
Exemplum de mendacio ponitur
 alij. **E**t ad hoc est sententia communis doctorum.

De contractibus

Unde et p[ro]p[ter] naturale iudiciu[m] sequens po-
sunt c[on]tra natura[m] esse ut numus numum
pariat. In psalmis quoq[ue] et p[ro]phetis satis
innuit. Si quis ad beatitudinē velit in-
troire/ q[uo]d pecuniā suā non det ad vsuram
Xp[istu]s deniq[ue] dixit. date mutuū nihil inde
sperātes. Et ad hoc sunt cōgruētie plu-
res date p[er] doctores p[ro]pter incōueniētia q[ue]
reipublice prouenirēt ex vsuris si licite di-
cerent. Un[de] et hō nascit[ur] ad laborē. sicut ha-
betur in Job. Est ergo cōtra natura[m] hoīs
ut sine labore velit viuere. q[uo]d fit in vsurā.
Nam et adā in statu innocētie posit[us] erat
in paradiso ut oparet[ur] et custodiret illum.
Et post peccatū dictum est illi In sudore
vultus tui visceris pane tuo Quinetiā re-
cipiētes ad vsurā dum pecuniā promptā
inueniūt/ facili[us] sumūt[ur] exponūt[ur] et ocio
vacant et tandē graui paupie per os alie-
nū consumūt. **C**ertū tamē iste et cōsiles
rōes deducētes ad incōueniētia nō vidēt
satis cōuincere volentem p[ro]teruire. Quia
poneret ex aduerso multos casus/ in q[ui]b[us]
magna utilitas et q[ui]si necessaria sequerēt[ur]
tam in dāte q[ua]m in recipiēte. sicut allegant
aliqui de mēdacio officioso Et ali[us] de sim-
plici fornicatōe. Dicerent insup[er] verbum
xpi non esset p[re]ceptū. sed consiliū. Silr
ad illa que subiūgit[ur] p[er]mittit dū predictū
verbū dicit. Date mutuū **N**ihilomin[us]
veritas ista tenēda est tanq[ua]m ex fide et eccle-
siastica determinatōe sicut et de mēdacio.
q[uo]d nō possit bene fieri. q[uo]ia p[er] doctrinā op-
positā qualis fuit apud grecos multos/
si admitteret officiosum mendaciū/ tota
scripture sacre (sicut dicit Augu[stinus]). vacilla-
ret auctoritas. immo depiret fidelitas et fi-
delis cōuictus ap[ud] hoīes. Non ei oportet
proptery utilitates que p[er] accūs p[oss]ūt accide-
re/ ea dicere bona que p[er] se et de suo genere
mala sunt. et que confesti noiata (sicut are-
storiles loquit[ur]) sunt inuoluta malicia. si-
cut furtū/ q[uo]d est cōtrectatio rei aliene/ bñ
fieri est impossibile. q[uo]is furtū possit fie-
ri nō furtū/ accedente cōsensu dñi. Silr
diceret q[uo]d vsurari[us] cōtract[us] inualid[us] est p[er] le-
gē supiōrē diuinā. et ita illegitim[us] est ut sit
furto similis. dū pecunia vltra sortē rece-
pta cōtrectat[ur] inuito dño saltem p[ri]cipali
scz deo quecūq[ue] sit voluntas recipientis ad
vsurā. que verisilr est inuolutaria p[er] se. sed
volūtaria p[er] accūs. sicut ē in p[ro]ficiēte mer-
ces/ imminēte naufragio. et sicut p[ro]sensus

in matrimoniū p[er] metū cadentē inconstā-
tem virū. qui cōsentit ne mēriat[ur] vel moria-
tur. Est enī cōsensus iste inualid[us] ad ma-
rimoniale contractū. Similr diceret de
vsurario cōtractu. Quāuis nō sit eviden-
ter offensus quin maneant difficultates
satis multe.

Consideratio XIII

Vsurarius cōtractus/ sicut in
antiq[ua] lege tolerat[us] est ita possit
in noua p[er]mitti/ sub certis mo-
dificatōib[us]. Non q[uo]dē ut esset
licitus sed ne deterri[us] eueniret. Exēplū de
libello repudiū in antiq[ua] lege p[er]missio. q[uo]d nū-
q[uam] fuit licit[us] Sic p[er]mittēbant dare ad vsu-
ras primis suis sed alienis. q[uo]is sup[er] hoc
sit v[er]ba doctor[um] locutio. proptery verbum
Ambrosij Un[de] textus deuter. xxiij. sic ha-
bet. Non fenerabis fratri tuo ad vsuram.
nec fruges nec quālibet aliā rem. sed alie-
nis. Exēplū p[ro]pterea de meretricib[us]. q[ue] tole-
rant/ nō approbādo q[uo]d faciūt. sed nō pu-
niendo. **Q**uo circa possit inq[ui]ri si tole-
rantia talis sufficiat ut vsurari[us] faciat lu-
crū supra sortē/ esse suū. sic q[uo]d nō teneatur
ad restitutōem/ licet peccet/ sicut meretrix
nō tenet ad restitutōez pecunie lu[cr]ate p[er]
traditōem fed[er]is sui corp[or]is/ inuito do-
mino scz deo. R[ati]o forte danda esset. fm
duplex for[is]. scilz consciētie in tr[an]secū. et ex
tr[an]secū duplex. vnum ecclie aliud secu-
laris politic[us].

Consideratio. xv

Vsurari[us] cōtractus/ h[ic] fieri p[ro]-
cipalr in mutuo pecunie. Dici-
tur enim vsura quasi vsus eris
Mutuū. vero dicit[ur]. q[uo]ia de meo
facio tuū. Et hoc p[ro]cipue cōtingit in pecu-
nia/ in q[ui] dominiū et vsus/ rōnabilr distin-
gui nō p[oss]ūt/ q[uo]m vsus pecunie/ est ei[us] con-
sumptio. et ita dominiū trāsit cū vsu. Pro-
pterea manifestat iniquitas vsurari[us]. qua de
pecunia q[ue] nō est sua sed alteri[us] facta p[er] mu-
tuatōez/ suscipit incrementū pecunie. quā
exigit/ vltra sortē. vel aliō emolumentū ex
pacto. Utz autē sine pacto cōmitteretur
vsura saltem in foro consciētie. distinguēdū
esset p[er] varietate casuū et intentionū. Con-
stat enī q[uo]d recipiēs mutuū/ tenet p[er] legem
amicicie et beniuolētie/ suo mutuātū quā
dā amicabile beniuolētiā quā p[ro]t[er] itedere

et expectare ille qui mutuū dat. etiā per ex-
hibitionē exterioris boni vel officij. vt q̄
in casu simili recipiet ab illo mutuū vel
aliud amicitie bonū. Nec mirū cū in sim-
plici z liberali dono sic inueniat. dum ta-
men principalis intentio sit donare. etiā
vbi spes redonatiōis vel redditiōis nulla
esset. Sic ad p̄positū de mutuo vbi nihil
sperandū est iuxta verbū xp̄i supple prin-
cipaliter vel ex pacto. quoniā pactū de re-
cipiendo est pecunia mensurabile. et ita
mutuū contractus inficitur.

Cōsideratio. XVI

U Surarius cōtractus/ noīatur
aliquādo talis apud doctores
vel populū vel legislatorē. qui
p̄prie et ex suo genere/ n̄ est vsu-
rarius. Occurrit exemplū simile de sy-
monia. de qua solet fieri distinctio q̄ qd̄
symonia est phibita quia mala. z quedā
mala quia phibita q̄ distinctio sanum et
scientificū requirit intellectū. qz iuxta veri-
tatē/ nihil est malū. nisi quia phibitum.
Propterea papa nō potest facere de non-
symonia symoniā. licet nō symoniā possit
punire vel phibere/ sub pena vere symo-
nie debita. Sic in proposito dū legisla-
tores attenderūt cōtractus varios fieri/ ven-
dendo vel emēdo. locādo vel cōmodando
in detrimentū reipublice/ z in fraudē z fa-
uorem vsurarū proprie dictarū/ phibue-
rūt h̄mōi cōtractus illicitos et p̄niciosos.
reipublice/ sub penis vsure debitis. preci-
pue dū satis constat ex opibus de mala z
fraudulēta intentōne cōtrahentiū. vbi si
constaret vel constitisset legislatori/ de bo-
na z simplici z pura intentōe cōtrahenti-
um/ aut nō tulisset tales leges phibitori-
as/ aut a suis legibz istos tales excepisset
tanq̄ verus ep̄iscopus z director legis.

Sequitur videre

de potestate legislatoris in moderādis cō-
tractibus lege positiva sub quinto consi-
derationū quaternario.

Incipit quintus

quaternari⁹ Cōsideratio. xvij.
Ista lege potest institui in aliq̄ pa-
tria/ vt nulla fiat venditio redditua-
lis p̄petua/ quin possit redimi. vno
modo vel alio. ad temp⁹ vel ad sem-

per. Apparet hec veritas ex dictis in se-
cra cōsideratōe. p̄ textū legis antiq̄. que
tunc vtiq̄ fuit rationabil. z cui⁹ simul po-
test nouiter institui. **S**iquis at̄ dixerit
in antiq̄ lege cautū esse vt dū redēptio fie-
ret/ deducerent fructus recepti medio tē-
pore z ita debere statuere lex iusta/ que re-
demptionē hereditatis vendite cōcederet.
Fatendum est q̄ hoc posset. attamē si nō
fiat. nihilomin⁹ poterit esse iusta. si p̄ qua-
litate patrie z reipublice/ cū circūstantijs
ceteris/ videatur expedire. vt videlicet suc-
curratur et vna p̄te indigentibz pecunia
prompta. z p̄uideat ex altera parte/ ne di-
strahant hereditates z instabiles fiant de
personis in personas. et de heredibus ad
nō heredes/ p̄sertim in feudis. **P**ropte-
rea rep̄itur vt in pluribz nullā esse vendi-
tionē maxime hereditariā/ quin lege sta-
tutum sit vel consuetudine firmatū/ vt sal-
tem infra annū z diem/ venditor vel pro-
ximus suus/ possit retrahere p̄ simili sum-
ma. nō deductis etiā fructibz interim rece-
ptis. **Q**ua in re firmatū dictum p̄t⁹
z memoriter habendū/ q̄ nō est de intrin-
seca ratōne venditiōis vel em̄ptōnis/ im-
potentia vel nō facultas redimendi

Cōsideratō XVIII

Ista lege potest in aliqua patria p̄-
hiberi/ ne fiat in contractu venditio-
nis z em̄ptiōis/ pactū inter p̄tes/ de
facultate redimēdi. **P**osset alicui
prima facie videri repugnātia istius dicti
ad p̄cedēs. quia si lex iusta potest dari de
facultate redimēdi. quomodo nō erit fas
p̄tribz pactū facere? Sed responsio faci-
lis est si cōsideretur intentio legislatoris
ad phibitionē talium p̄ctorū personali-
um. ne videlicet data libertate/ abutatur
in fraudem vsurariā. Interest enī legisla-
toris. ne qlibet passim abutatur resua. **U**n-
de z apud paganos/ etiam philosophos.
stoicos nominatī etiā apud massiliē. q̄
sentiebāt (licet erronee) hominē seipsum
licite posse occidere/ propter infortuitum
vel euadendum vel cauendū. **L**ex erat. ne
hoc quisq̄ faceret sine iudicio publice au-
toritatis. Sic in p̄posito z similibz mltis
dici potest/ q̄ aliqua licent lege publica/
que nō licent autoritate propria.

Cōsideratio. XIX

De contractibus

Ista lege potest institui precium reu-
renaliū tam mobiliū q̄ immobilīū
tam censualiū q̄ non censualiū. seu
daliū z nō feudaliū. vltra quod pre-
cium. nō liceat venditori erigere. imo nec
emptori dare. maxime priuata voluntate
Cum itaq̄ precium sit in contractibus tā
q̄ mediū adequatiū. z difficile sit tale
mediū semp inuenire. propter affectōnes
varias z corruptas hominū. proorsus ex-
pediēs est. vt illō mediū capiat. prout sa-
piens iudicabit. sicut loq̄tur Aristoteles
de medio virtutis Nullus autē debet cen-
seri sapiētiōr q̄ legislator. Propterea spe-
crat ad eū precipue/quantū possibile est/
iustū precium statuere. quale nō licet trans-
gredi/priuata volūrate/ que debz coerce-
ri vel ligari prout reipublice deponit vti-
litas **E**t vtinā precia sic omnibz rebus
essent imposta. quēadmodū videmus in
pane z vino/q̄ euitarēter altercatōes ne-
dum inutiles sed piure z impie. quas ex-
perimur fieri quotidie inter emētes z ven-
dentes. quod non fieret si vnico verbo et
absoluto statim diceret precium. vt vlna
talis panni/tantū valet. modū bladi. tā-
tum valet/hec cauda vini/est huius p̄cū.
hic caseus tanti z ita de similibz. tunc da-
ret precium qui vellet. qui nollet/ abiret al-
tercatōe dimissa. Difficile est fatemur. sed
tam salubriter factibile ap̄d homines bo-
ne voluntatis. quibus ex hoc esset par. et
gloria deo.

Consideratio. xx

Ista lege potest institui aut p̄mitti tāq̄
licitū z expediens in certis casibz pro qua-
litate personarū/q̄ fiat venditio z emptō
legitima. cum expressiōe pacti de redimē-
do. z pro certo precio etiam minori q̄ res
emeretur vel venderetur sine tali pacto
Ponamus exempli gratia et rei quā agi-
mus/duas aut tres generales circūstan-
tias que non fingūtur sed reperiuntur in
multis partibus. Cōstitutum est a legis-
latoze z consuetudine seruātū in vna pa-
tria. q̄ nemo vendat censum annualem p̄
petuum/quin possit redimi totiens quo-
siens. Statutum est preterea certū preci-
um. vt pro denario quindeci Hoc totum
licet. vt patet ex predictis. Sūt in illa pa-
tria sicut esse debent/ ecclesiastici plures/
nolentes medicare. sed de redditibus in

cōmuni vel proprio viuere. et hoc vtiq̄ li-
citur est iuxta determinatiōem christi et
apostoli. z obseruatōnem totius ecclesie.
Dignus est enī oparius mercede sua. De-
niq̄ detrahentes ecclesiastici dotatōni. p̄-
pter hoc damnati sunt vt heretici. etiā no-
uissime in concilio Constanti. Et hec est
causa que martyre Thomā fecit **A**dda-
mus consequēter sicut res habet. q̄ nō in-
ueniūt ecclesiastici prenominati/ possibili-
tatem per se vel p̄ alios/ assignatōes quo-
rūcunq̄ redditū/ nisi facta pactiōe de fa-
cultate redimendi. nihilominus plus cu-
perent inuenire si possent etiā cum maio-
ri precio. cum insup etiā simplici intentō-
ne. vacua ab omī questu. nedum vsurario
sed quomodolibz illicito vel illegitimo

Querit quid agendū sit apud ecclesi-
cos h̄mōi. Si nolint emere/ propt̄ scr-
pulum. vel ne videantur dare scandalum
in fauorem vsurariozū. ipsi patientur fa-
mem nec subsistent. sed necessario dispgē-
tur. z ita nec missarū. nec aliozū obsequio-
rū diuinorū cultus/ remanebit Istud au-
tem incōueniens/ nullus legislator eccle-
siasticus vel secularis/ pie diceret toleran-
dum/ saltem de ecclesiasticis ab antiquo
constitutis et approbatis. quozū funda-
tio seu dotatio/ z si fuisset a principio suf-
ficiens. delapsa est in diminutiōem intole-
rabilem. nec sua sed temporū malicia Si
vero concedat/ q̄ vtiq̄ posset contractus
emptōnis modo qui dictus est/ esse licitū
immo legitimum id lege cōstitutus. tunc
habemus p̄positum **R**esoluētes igitur
materiā ad paucos z claros terminos/ et
dimissis ex industria allegatiōibz vt veri-
tas nude z aperte se maifestet in pace cor-
dis z in lumine ratōnis qd̄ est lumē vul-
tus dei signatum sup nos. Concludam⁹
ex p̄missis. q̄ fas est vnicuiq̄ vti re sua
prout sua est. patet ex terminis. quia est p̄-
dicatio diffinitiois de diffinito. vel econ-
tra. Aut sic. fas est et licet vnicuiq̄ vti re
sua prout voluerit. in emendo. vendēdo.
locando. dando. mutuando zc. et capitur
vti. contra abuti Patet istud ex terminis
quia detur casus in quo quis non potest
vti re sua. iam respectu casus illius nō est
sua. Vel sic. fas est vnicuiq̄ tanto iure vti
re sua/ quanto iure res est sua. Vel sic. fas
est vnicuiq̄ vti re sua sicut voluerit. nisi
pateat prohibitio legitima. in quo casu

iam res non dicit esse sua. Hinc dictum est ab alijs qd nihil tam naturale qd vt quilibet vtatur re sua. Et fundat in lege naturali de dilectione proximi. Et in his duobus mandatis quecuq; vultis vt faciant vobis homines. vt vos facite illis. et quod oderis ab alio tibi fieri. alteri ne feceris Nullus enim velle debet qd impediatur ab vsu rei sue. nisi lex dei sit ad oppositum in hoc vel in alio casu immediate vel mediate. Dicitur immediate propter legem euangelicam. dicitur mediate propter leges positivas rationabiliter latas. per gerentes vicem dei.

¶ Sequitur secunda

pars principalis que ponit casum actus in quodam monasterio exponens circumstantias et singula que in emptione reddituum per acta dinoscuntur.

Post materia de contractibus resoluta per diffinitiones et diuisiones et modos significandi metaphisicales et theologicos vsq; ad genus generalissimum quod est iusticia. et hoc sub viginti considerationibus descendendum videtur ad particularē casum. Deinde circumstantie notabuntur. quo facilius et verius possit factum vel vnde ius oritur sciri. Traditus est autē casus talis. Comunitas alicuius terre licentia habet a domino suo de certa impositione faciendā sup his. que venduntur infra suos fines. vt pro qualibet libra duos denarios. et qd super huiusmodi obventionibus possit certum annuum censum vendere. addita tamen facultate redimendi precium quoq; statutum est quindecim pro vno. Quoddam monasterium emit ab hac comunitate ius recipiendi centum floren. annuatim. pro duobus milibus floren. in numerata pecunia datis. et adiecta facultate redimendi. Questio est si dictus contractus sit usurarius vel alias illicitus. Hunc igitur circumstantias explicem. Prima circumstantia est ex parte ementium. quorum vita rationabiliter presumere facit qd non in fraude usurarii vel illiciti que stus. vellent inire contractum aliquē scienter usurarium. etiam pro morte temporalis. Secunda quia parati fuerunt et sunt stare iudicio peritorum. sicut et ab initio. et consequenter consulerunt plurimos. tam viua

voce qd per scedulas et scripturas. quorum fuit consilium. qd licitus erat eis contractus suus. immo fortassis esse potuit qd ille vel similis erat eis debitus. ne desolaret monasterium. cui succurrere debitu habet. nec aliter inueniunt. Tertia circumstantia est qd ultra precium solutu per dominum patrie constitutu legitime tradiderunt quartam partem. et quantum dedissent pro redditibus perpetuis. Et supponitur qd augmentum precij fuerit de consensu domini vel vere vel interpretatiue. Quarta qd venditio tam efficax fuit ex parte eorum tam in voluntate qd in opere translationis. qd nullam sibi retinuerint facultatem retrahendi precium datum. Quinta circumstantia est paupertas ementium immo desolatio si non inuenirent venales redditus. quos malent esse perpetuos. sed non inueniunt obstante circumstantia patrie. in qua prohibitum est lege superioris domini. ne fiat venditio reddituum perpetua. sed semper cum facultate redimendi. Sexta qd si vellent procedere usurario titulo plano vel palliato. repirent pro pecunia data in precium venditionis. longe ampliorē censum annualem. vt si posuissent in cambio usurario mille francos. habuissent centum francos annuatim vel amplius. vbi non habent pro duobus milibus francis nisi centum francos. Et hinc patet. neq; fraudem usurariam committere. neq; scandalum vt ab alijs committatur. dare quod bene notandum est. Deinde possent induci ex parte vendentium. certe circumstantie seu cause. pro iustificatione legis condite que dicta est. ne scilicet distrahatur hereditates de heredibus ad non heredes. aut ne communitates. perpetuis redditibus onerate tandem depeant. Addita est preterea limitatio precij. sicut potuit rationabiliter institui. Data est insuper licentia comunitati vendenti de qua loquitur casus. qd imponeret duos denarios pro libra ad euitandum fortassis grauius inconueniens de diminutione monetarum. sicut exprimur esse grauiore qd impositiones seu vectigalia. que sunt nerui rei publice sicut cicerone. Amplius non est leuiter presumendum. qd vel dominus patrie illius vel communitates sint immemores salutis sue. qd bona intentione et bono fine fecerunt ea que fecerunt vel obseruant. ex quo de se non sunt

De contractibus

illicita. sed possunt bene et salubriter fieri
quibus etiam possent abusus committi. sed su-
per illis non est habendum iudicium teme-
rarium per alios. specialiter per ecclesiasti-
cos. Illud apostoli potius observandum est
nihil inquireres propter conscientiam. Et illud
epi. Nolite iudicare. Et illud iuris Quili-
bet presumendus est bonus. cum similibus multis

Eliciunt ex predictis circumstantiis/ pro-
positiones que sequuntur. Et consequenter regu-
le sequuntur per modum conclusionum rectifican-
tes emptionem. et distinguentes a mutuo.
pro decisione materie.

R Sequuntur propo-

Prima propositio est
Predictus contractus/ non est mu-
tuus/ nec per modum mutui. Pa-
tet ex quarta circumstantia prin-
cipaliter. iunctis alijs.

Secunda proposi.

Predictus contractus/ non habet speciem
mutui vel fauoris usurarii. Patet ex omni-
bus circumstantiis. presertim. iij. et. vi.

Tertia propositio.

Predictus contractus non est usurarius
patet ex precedentibus. et ex usure descriptioe
que secundum doctores non nisi in mutuo inue-
nit. Unde si fiat alij contractus illicitis mo-
dis etiam peioribus quam sit usura. non tamen
usurarii dicendi sunt.

Quarta proposi.

Predictus contractus/ non est illegitimus
lege divina vel naturali Et ita si debeat il-
legitimus dici/ oportet legem ostendere posi-
tiam/ irritantem homini contractum. que nondum
palam offensa est. Quod si quis dixerit contractum esse
prohibitum lege divina vel naturali/ ostendat il-
lud sibi enim incumbit probatio. sed attendat
ubi reperiat **D**einde sequuntur propositiones
in casibus alijs particularibus. unde sumi possunt
rationes vel similitudines/ ad iustificandum non
solum casus Et sit hec propositio quinta in
ordine.

Quinta propositio

Si quis bona intentione velit vendere/
vel emere rem aliquam primo simpliciter de

inde dare gratiam que res vendita vel empta
possit retrahi/ ad tempus vel ad semper. hoc
poterit fieri necdum licite sed meritoze Pa-
tet ex terminis. Quod si quis dixerit/ magnam
tempus lapsum requiri ut hec fiant. primo
venditio. deinde facultas redimendi. an
aduertat quanta sit celeritas voluntatis
humane. presertim in hominibus spirituali-
bus et abstractis ita ut coniuncta realiter/
possit intentionali dividere et preciosum
a vili separare. sicut in odio et amore peccati-
um/ peccatum separatur a peccato. peccans
amatur. oditur peccatum. quanto magis hoc
fieri poterit in his quorum quodlibet per se
licitum esse potest/ sicut in proposito et maxi-
me quo ad forum conscientie et ad deum:

Hexa propositio.

Si quis prestet pecuniam alicui per mu-
tuum usque ad certum terminum cum adiectio-
ne pene que nisi soluat in illo termino/ ob-
ligabit solvere pecuniam ultra sortem. hoc
in casu poterit bona intentione et caritati-
ve fieri et pena recipi Patet in censibus plu-
ribus tali pacto soluendis. Est autem bo-
na intentio si mutuans mallet habere pe-
cuniam suam in termino quam alter incurrat
penam in differendo. quia forte tunc indi-
get pecuniam suam et remanere vult indenis

Septima proposi.

Si quis necessitate compellatur recipere ad
usuram aliquam pecuniam. ne forte damni-
ficetur in quadruplo vel in rebus siue in vita/
talis presertim peccato recipere ad usuram.
Doctores in hoc conveniunt. saluantes que mu-
tuum recipiens/ non communicabit cum usurario
in peccato suo. Et ita erit hic contractus usuri-
arius. et usure peccatum in vno tantum con-
trahente. Notetur declaratio per simile/ ad
divinam providentiam. que bene vult malis ali-
enis **S**i autem ex hac radice et prioribus
possit iustificari casus noster ex preeminenti-
um. quicquid fuerit de vendentibus pote-
rit intelligens indicare.

Propositio .VIII

Si quis vendat bladum vel vinum vel
aliquid huiusmodi ad credentiam pro ma-
iori precio quam esset venditurus in prompta
pecunia/ et hoc faciat ex sincera et pia inte-
ntione succurrendi proximo. non vendendi
eum. quin mallet minorem promptam per-

cuniam. nō videtur cōtractus illicitus esse vel usurarius in foro conscientie. Patet ex lege caritatis et ex iure dominij. Nisi forte diceret/ q̄ supior lex/ inuvalidauit omnes cōtractus tales/ propter speciē mali vel sequelā. sicut non est in potestate cuiuslibet transferre pecuniam suam in alterū p̄ sortem capillozū propter h̄mōi inuvalidatōez et ita diceret de multis contractib⁹ Quia (sicut dictum est) decisio finalis. ynde aliquid dicitur meū vel tuū/ dependet ex legibus/ nedum diuinis sed positinis. Propterea cōsiliū habendū est nedum a theologis sed a canonistis qui si discordare uideant/ lex euangelica seu theologica tan/ q̄ architectoria/ iudex erit/ et episcopus seu gnomica vel interpretatiua. **R**ursus addantur propositōes duodecim. faciētes ad elucidationē tam casus propositi. q̄ aliorum in materia contractū. Si pri⁹ hāc regulam ex p̄dictis elicuerimus. **C**ontractus qui de suo genere et ex circumstantijs debz esse gratuitus sicut est mutuum nō inficitur si recipiatur aliquid velut vltra sortem/ altero quatuor modozū. videlicet si fiat. aut pro saluatōe sui interesse aut pro negligentie punitōe/ aut gratia beniuolentie/ aut pro sola proprieuatiōnis redemptione.

Propositio .IX

Censualis cōtractus/ de se et de suo genere/ licitus est in multis casibus. Patet in fundatiōib⁹ ecclesiariū. Patet in cōcessione quā quis facit de re sua. Patet cum aliqua ecclesia eximit a iurisdictione episcopi. Patet ex usu quotidiano. Patet deniq̄ per confessionē aduersarioz. qui leges suas et iura ad hoc multipliciter introducunt. Sed omittit allegatio. quia nesciētib⁹ leges et canones/ yana esset. scientibus at̄ supflua vel arrogans uideret. maxime cum non sit presens intentio aliena dicta cape cōtētiōsa argumētatione. nec positinis iuribus p̄cipaliter inniti/ sed diuinis.

Decima proposi.

Censualis contractus si fiat ad uitam nō ex eo redditur de se et ex suo genere uiciosus. Presupponit autem q̄ et intentio sit recta. sicut esse potest/ cōformiter ad legem diuinā. et p̄cium cōueniens. iuxta pa-

trie mores et leges. Attento q̄ ibi est probabilis incertitudo lucri vel damni. quā iuriste multum notant. Concurrunt etiā conditōnes venditōnis et emptiōis. quoniam pecunia est p̄cium quod vendēs recipit. Jus autem recipiendi annuati certum redditum in pecunia vel alia re. pecunia mensurabili/ est ibi merx. Secus forte esset si censualis redditus annualis futurozū annozū/ simul et statim solueretur. vbi fraus esse potest. Concurrunt hec eadem ratio pro iustificatione reddituzū perpetuozū. quia non simul eueniunt. Res autem minus valet dum expectatur in longum/ q̄ dum presens obtinet. Dicunt igitur concedētes hanc partem/ mirum videri si possunt licite emi redditus in perpetuum et nequaquā ad tempus vel ad uitam. cum ibi possit esse verus venditōnis et emptiōnis contractus iuxta cōsiderationes prime partis.

Propositio .XI.

Censualis contractus/ propter spem lucri maiorem vel probabiliorem in vno cōtrahentium q̄ in altero/ non ideo redditur uiciosus. Fertur hoc esse legis/ autoritas/ allegata etiam p̄ canonistas/ q̄ res tantum valet quantum vendi potest. et q̄ licet in contractu se decipere. sed theologo quibus ad certam regulam loqui fas est/ nomen deceptionis pro licito non libenter assumerent. conueniunt tamen in hoc q̄ non omnis excessus lucri vel damni/ reddit lucrantem. et lucrari sperantem. peccati presertim mortalis. alioquin non salua esset omnis caro. Attento q̄ equalitas iusticie cōmutatiue de re ad rem sicut de pecunia ad pecuniam in cambio/ vel de precio ad precium/ non est punctualis vel indiuisibilis. sed multam habet latitudinem. infra quam potest magis vltra minus dari de precio/ sine iusticie lesione immo et sepe sine restitutionis obligatione. Quāuis de restitutione varius ap̄doctores sit sermo. dicentibus aliquib⁹/ q̄ nisi sit defraudatio vltra medium iusti precij. defraudans non tenetur ad restitutionem. Et in hoc satis concordant omnes dicentes verum esse in foro exteri ori propter irritationem legislatoris. sed de foro conscientie/ nulli dubium quin defraudans tenetur confiteri. **Utrum**

De contractibus

autem obligetur restituere non est ita claz nec concordatum apud omnes presertim theologos. Non enim videtur necessarium quod ubi concurrunt mutue voluntates vendentis et ementis ut res suas commutent in alterutrum: quod furtum committatur vel rapina iuxta illud. Scienti et consentienti non fit iniuria neque dolus. Precipue dum sciens et volens est sui iuris in sua re. quod dicitur propter pupillos et similes. Et dum consensus non est lege irritatus. sicut in deceptione ultra medium iusti precij. Si preterea consensus sit absolutus. non solum commutationalis. aut finem quid. sicut Aristoteles loquitur de proiciente merces in mare. et de consensu metu mortis extorto. aut per errorem fraudulentum inducto. quoniam ignorantia causat involuntarium vel in toto vel in parte.

Propositio XII.

Censualis contractus non videtur ex eo reddi de suo genere viciosus. quia redditur de nouo. vel propter hoc quod constituitur in rebus vel personis alijs a persona contrahente. puta quia dicit emptor. tu constitues tales redditus in tali possessione vel seruo. Stante enim simili intentione. nihil videtur referre an census sit iam constitutus vel de nouo licite constituitur. Ut si nouiter redditus aliquis perpetuo emittitur. non refert si statim constituitur census annuus decem floren. plusque si modo statutus post decem annos alteri contrahenti venderetur. Exemplum aliud. si communitas aliqua auctoritate sui principis/mora rationabilibus causis constituit certam impositionem super rebus vendendis infra terminos suos. quid refert si statim eodem contextu constituent centum floren. annualis redditus super huiusmodi impositionibus vel si faciunt hoc lapsa decennio. Et quoniam in hac materia et similibus finem dicitur Augustinus. Tene certum et dimitte incertum. conscientias multorum presertim simplicium et timoratorum/scrupulis varijs inquerat molestat et in perplexitate quandam trahit additur sequens propositio.

Propositio XIII.

Argumentum sumptum ex consilio vel dubio vnius doctoris quod in illo dubio contrahere sit peccatum mortale non est efficax.

sed temerarium et negandum. **D**oportet enim incertitudinem esse non tantummodo scrupulosam leuem et formidolosam. sed valde probabilem. priusquam agere ea stante/peccatum mortale indicetur. Sic enim dictum sapientis intelligitur Qui amat periculum peribit in illo. Itaque non quod liber dubium facti/sufficit ad causandum peccatum mortale si quid agatur illo dubio stante. ergo nec quodlibet dubium iuris. Assumptum patet in casu cuiusdam decretalis. Si mulier vxorata incipiat per nouam informationem dubitare an attineat viro in gradu prohibito. quo dubio stante/querat vir debitum. quid agat vxor. Si neget. est in casu transgressionis iniuste si non attineat viro suo. si cecidat/est in peccato mortali luxurie. Ponatur alius casus qui est creberrimus quod dubium sit apud doctores aliquos ex vna parte quod hoc debeat agi. dicentibus alijs in pari numero quod oppositum fieri debet. sicut i factio scismatis contendenti de papatu/sepe fuit. Rursus in materia fidei cum doctores dissentunt/licitum est ante determinationem ecclesie sepe tenere vnam partem vel alteram. Rursus induci potest materia insolubilitatis. ut si ticius iuret se accepturum bertam in vxorem. si primu verbu quod dixerit/ fuerit verum. et nullo modo accipiet si fuerit falsum. Tunc dicat hanc solam propositionem. tu non accipies me in vxorem. Querit quid agat ticius. si accipiat piurus est. quia berta dixit veru. Sed hec et similia dimittimus exercitio logicorum. dicentes quod probabilis certitudo sufficit in moralibus: ut non exponat se quis periculo. ut dicunt doctores de celebrante missam. et similibus. ubi requiritur status gratie. quod sufficit ad hoc. probabilis coniectura. Quia certitudo alia sine reuelatione non habet. prout in moralibus dicit Aristoteles sumendam esse certitudinem/grosse et figuratiter. que certitudo non remouet in vna parte omnem probabilitatem/vel opinionem alterius partis. licet magis declinet ad istam/vel ad aliam. quod sufficit. Immo scrupulosus et formidulosus conscientis sepe consilium est in oppositum agere/ presertim ex imperio et consilio doctorum.

Propterea consilium est quod in materia morali non ita leuiter asseratur aliquid.

esse mortale peccatū. dum aliquis doctor dat consiliū super aliquo actu q̄ non fiat maxime dum plures alij posse fieri bñ dicunt. aut q̄ cadit sub dubio prout in casu nostro notatum est. Ubi patet qualem laborintum conscientiarū timoratarū in currimus si quelibet opinio vel consiliū doctorum/sufficit ad incertitudinē faciēdam/ cum frequenter opiniones nedum varie sed aduerse sint inter doctores. nūc propter passionē animorū. nūc propter varios aspectus circumstantiarū. modo illarum solum. modo aliarum. modo omnium. vnde ortam est illud comicum. Quot capita tot sententię. Deniq̄ consiliū est q̄ nō ostendatur tales scripture varie/ cōscientijs simpliciter. quoniā inde nihil proficiunt/ nisi ad maiorē inquietudinē conscientie. Sufficiat eis consiliū suorum superiorum. nec in talibus legendis aut discutiendis occupent se. Postremo iuxta predicta sumēdus est intellectus Augustini dum ait Tene certum. dimitte incertum. Superiores vero studeant providere pacifice securitati subditorum. ne dum per consiliū iurisperitorū scriptis aut verbis/ sed efficacius p̄ autoritatem summi pontificis. vt vel tollat vel mode ref̄ vel interpretetur dubias tot perplexitates/ et positiuas constitutionibus ortas aut saltem det facultatē absoluedi transgressores/ superioribus monasteriorū et ecclesiarum. vt quando dederit domin⁹ spiritum cōpunctōis/ inueniāt promptū remediū. et non in desperatōis precipitiū ruant/ pro difficultate papam vel suā curiam adeundi.

Propositio XIII

Argumentū sumptum ex illa regula q̄ vbi est eadē ratio/ debet esse eadē iuris decisio. nō concludit in cōstitutionibus positiuis. nisi facta sit vtrobiq̄ similis cōstitutio. Pro cuius intellectu est rememorandū/ q̄ in agibilibus aliqua sunt quorum ratio dependet immediate et clare/ ex primis principijs moralibus. Alia sunt sic elongata/ q̄ non apparet ratio agibilitatis plus in vno q̄ in altero. nisi supueniat autoritas constituētis et determinātis istam partē plusq̄ alteram. vbi tūc lo cum habet illud satyrici. Sic volo sic iubeo. sit pro ratōne voluntas. Quēadmo-

dum respōdent grammatici interrogati. Cur istud vocabulū sic aut sic significat: quia sic placuit ipositori. Et profecto talem in opibus dei/ sepe nos oportet dare respōsionē. Hunc ad propositū/ stat q̄ duo contractus videatur similes et ad similes effectus bonos vel malos inducentes. et tamen vnus erit lege prohibitus et alter concessus vel permissus. Exemplū in cōtractibus. constat q̄ in venditōnib⁹ perpetuorū reddituū/ possunt provenire plura damna et depauparōes per abusus vendentiū vel ementiū/ q̄ sepe veniant p̄ mutuū/ cum extractōne leui supra sortem. et tamen prim⁹ concessus est legibus alter prohibitus. Et ita de plurimis sine numero iuribus positiuis. Quāuis possz assumpta regula concedi in forma. quia iam non erit eadē ratio pro decisione iuris. si vnū sit lege constitutū alterum nō. facit enī disparitatē autoritas

Propositio. XV.

Argumentū fundatū in illa regula. dū aliquid vna via prohibet et altera/ nō concludit/ nisi dum probeat ipm/ factū et nō sola via. Exemplū ponatur/ tam in materia symonie. q̄ vsure. Martinus sacerdos vult lucrari decem francos. et petrus etiā Martinus recipit illā summā pro sustentatōne vite sue. Petrus recipit tanq̄ precium sue misse. sicut symon voluit emere potestatem dandi spiritū sanctū vt in delucraref. Martinus iuste habet decē francos. Petrus iniuste. Ubi manifestū est. quantum operetur intentio et directio cordis. vt aliquis euitare possit faciliter symoniam cum pari seu maiori lucro tempali/ q̄ per damnatā symoniā. Exemplū in contractibus Petrus habz centū libras p̄ piperis vel alterius mercis. vendit consueto precio. p̄ centū frācis. hec est pura venditio nō vsuraria. iohes emptor volēs h̄re p̄mptā pecuniā/ petita dilatiōe solutiōis a petro. vendit alii mercatori statū suū p̄ emptorū p̄ minori p̄cio statū h̄ndo vt p̄. lxxx. frācis sic sibi licitū ē. Cōstat q̄ p̄ istos duos cōtract⁹ iohes venit ad silem effectū. sic fecisset p̄ immediatū dētū vsurariū. q̄ hz. lxxx francos p̄optos p̄ centū ad credētiā. Cōcedendū est tñ q̄ in istis cōtractibus/ q̄ q̄ libet est emptio et venditio vtrobiq̄ de se licita/ potest interuenire fraus in fauorē

De contractibus

usurarium. peior quā sit usura de suo genere non usura tamen predicta. **U**nde concluditur sicut prius quantum sit in contractibus intentio ponderanda. presertim in contractibus non prohibitis expresse per leges positivā in se vel in suis circumstantiis. quia tunc intentio bona non sufficit ad rectificationē talis actus cum suis circumstantiis prohibitis. ubi tamen posset rectificatio fieri in aliquo simili contractu non prohibito iure positivo. in eadem vel alia patria vel circumstantiis variatis.

Propositio. XVI

Argumentum sumptum ex tolerantia pape vel ecclesie vel ex consuetudine prescriptio ne et abolitio locum habet in constitutionibus positivis ut positivae sunt. et non in pure naturalibus et divinis. **A**d habendum vero plenam huius propositionis intelligentiam necessaria est cognitio quid sit de iure pure positivo quid de iure divino et naturali. Cuius rei ignorantia vel inadvertentia conturbatorem involuta et perniciosa in doctrina iurium sepe facit. **S**ed quantum sufficit ad presens (quia alibi traditum est) constat quod per easdem causas. res ipsa dissolvitur per quas opposito modo se habentes exorta est. Constat praeterea quod leges positivae tunc solum instituantur cum promulgantur. et vim obligationis habent dum moribus ventium approbatur. **D**icamus igitur quod ubi papa vel ecclesia vel legislator sciunt quod constitutiones suae vel non publicantur. sed dantur oblivioni. vel non approbantur moribus ventium. sed passim fit in oppositum. constitutiones ille desinunt habere vim obligationis tanquam abolite per non usum vel consuetudinem oppositam. que est non legum omnium sed positivarum optima interpretatio. Alioquin tolerantia pape vel legislatoris esset sibi metum repugnans et populis noxia. si vellet quod leges suae haberent vim obligationis. et tamen illas neque publicaret neque exequi mandaret. Fundatur in hac radice abolitio constitutionum quasi sine numero positarum in decretis. quae etiam tradite sunt in conciliis generalibus ut de ieiunando quinquagesimae. vel die sabbati. vel quod sacerdos celebrans habeat duos assistentes. immo plus quod nullus presumat eligere confessorem nisi cum certa auctoritate. cum tamen passim quilibet sacerdos

secularis/audiat in confessione alterum sacerdotem. quia sic est (ut dicitur) consuetudo quae si dicatur corruptela/vix apud sacerdotes erit salutis status. Quid praeterea de tot constitutionibus et regulis positivis/traditis pridem et non observatis. nunc in religionibus. nunc in ecclesiis cathedra libus et collegiatis. nunc in universitatibus et communitatibus. nunc in ipsis etiam iuribus penalibus diceret. Nisi velint assertores oppositi/absque ulla miseratione homines de omni statu precipitare per laqueos transgressionum/in damnationis interitum/cum suis prelatibus atque rectoribus. si cum tanta austeritate faciant arctam viam domini/et praegravent intolerabili iugo ceruices subditorum. verum de hoc alibi latius.

Propositio

Decimaseptima

Lex civilis tolerans usuras aliquas non ideo semper dicenda est contraria legi divinae vel ecclesiae. **P**osset hic fieri declaratio quid spectet ad legem civilem. et quid ad canonicam. et quid ad theologiam. super qua realiter traditum invenit. Quantum vero spectat ad presens satis est dicere quod legislator civilis attendit consistentiam reipublice ad consecutionem pacifici convictus inter cives. ut quod non fiant furta. rapinae. homicidia. et cetera humanum convictum turbantia. **S**ed quae frequenter effrenata nequitia non potest ex toto compesci/agitur more prudentis medici tolerat minora mala/ut peiora vitent. Datur est iam exemplum de meretricibus et in antiqua lege de libello repudii. et de usuris dadas alieno. sicut est textus Deuteronomio. iam allegatus. et xxviii fenerabis gentibus multis et ipse a nullo fenus accipies. Apparuit autem minus malum quod usure leues fierent per succursu indigentium. quae ut inducerent per indigentiam furari rapere aut passim distrahere sua bona mobilia vel immobilia/valissimum precio/cum damno longe maiori quae esset moderata receptio sub usuris. **N**ec inde iudei viverent in ocio per oppressionem incredibilem christianorum quibus fenerant. **C**onstat autem quod hec tolerantia/consona est dictamini naturalis rationis. immo et divinae legis. praesupposito peccato. **C**onstat praeterea quod papa sicut non est immediatus dominus bonorum temporalium praesertim laicorum/ sic non debet passim irritare leges

vtiles pro dispensatōe talium bonorum constitutas. vtiles in quā ciuilitate licet si aut cū peccato qd̄ impedit quo ad finem beatitudinis consequēde. Sufficit q̄ papa vel ecclia/significent vel pdicent tales vel tales tract̄ illicitos esse/de iure euāgelico et in foro conscientie. Si autē vltra voluerit papa procedere/per irritatiōem etiā ciuilem omnium hmoi cōtractuū/penam excoicationis et aliter. sicut videt̄ fecisse in quadā constitutiōe et cōcilio generali/nō est nostrū os ponere in celū. Superponimus bonis ratioibz et circumstantiis motum esse/et nolle moderationibus vtilibus obuiare.

Propositio XVIII

Lex antiqua/ phibens iudeis vsuras primis suis. sed de alienis cōcedens/ inuenitur apud doctores habere mltiplicem intellectū. Dicentes enī sic vsuram esse illicitā q̄ nullo modo potest bene fieri. sicut nec mendaciū/ ponūt consequēter iudeos peccasse dando alienis ad vsurā. et q̄ deus sufficienter edocuit eos sup hoc p viros eleuatos et ppheticos. cōmendātes eos qui pecuniā suam non dant ad vsurā sicut in psalmo. et in Ezechiel. xxviii. Nō plus loquendo de primo q̄ de alijs. quia etiā omnis homo censend̄ est noster proprius. Exponunt vltērius q̄ dū permittit̄ iudeis Deuterōn. xxviii. pro benedictiōe q̄ fenerabūt̄ extraneis/ fen̄ hic accipit̄ pro supabundantia nō pro vsura. Vel dicunt q̄ recipiēdo vltra sortem/ nō recipiebant nisi rem que aliūde erat sua. propter tyrannidē occupantiū terrā suā. sicut mutati sunt vasa ab egyptijs. Pro quo dicit̄ facere verbū Ambrosij. q̄ licet eos opprimere vsuris/quos licet interficere. Sed sup hoc quia iā aliqua notata sunt pte prima. et nimia subtilitas nō est semp expediens in moralibz discutiēdis/ ppter abuti volentes. Hec tetigisse suffecerit. et dicere pro regula. Ex omnis cōtractus q̄ ex suo genere vel ex circumstantiis debet esse gratuitus/ si interueniat pactū de recipiēdo vltra sortem/ efficit vsurarius. sicut est in mutuo et cōmodatiōe. Et proprie solus talis vsura nominatur.

Propositio. XIX.

Lex humana statuēs nullos redditus

posse vendi/ nisi cum facultate redimendi/ non facit q̄ cōtractus aliunde licit̄ sit vsurarius. aut solum pignoratit̄. aut q̄ in redemptiōe/ debeat fieri fructuū perceproz deductio. **P**onamus itaqz redditum vel fundū perpetuū/ quē prius licebat emere pro mille francis. Accedat lex dans in cōtractu simili facultatē redimēdi. qua nō obstante/ datur simile precii. immo forte maius. qualis queso posset in hoc casu esse ratio cōtractus vsurarij. aut q̄ in redemptiōe/ pcepti fructus debeant deduci plusqz si in priori casu fieret venditio reddituū perpetuorum post perceptiōē fructuū decem aut viginti annorum. **N**on est estimandū q̄ legislator aliquis. sit princeps. sit cōmunitas. sit p̄latus/ vellet tali modo omnes cōtractus reddere vsurarios. et claudere viam hominibz p̄sertim ecclesiasticis. q̄ non possent vti rebus suis. nec habere sufficientē pro dei seruitio celebrando sustentatōez. Alioquin lex esset nedum stulta. sed impia neqz et sacrilega. et ex consequēti p papam et eccliam cum omni seueritate tollēda. Sed nō est ita presumendū de legislatoribus et intentiōe sua. quin vellet etiā quādoqz minus precii dari vel statui/ propter illā facultatem redimendi. **Q**uo circa p̄nt tam ex precedētibus q̄ ex modo dictis/ notari vel elici/ morales quedam regule.

Prima regula. Omnis cōtractus quo licite venditur vel emitur redditus perpetui/ potest similiter esse licitus si eodez cōtractu similiter se habente/ detur facultas mutua redimendi. p̄sertim in foro conscientie.

Secunda regula. Omnis cōtractus q̄ ex suo genere debet esse gratuitus/ potest ex circumstantiis quādoqz effici licite nec debitus nec gratuitus. mutando speciem in genere moris. vt de commodatiōe potest fieri locatio. Super his autē vncio lex et ratio iudicabunt.

Tertia regula. Omnis cōtractus/ qui ex suo genere vel circumstantiis nō recipit q̄ sit venditio vel emptio ad perpetuū. non videtur secure fieri/ interueniente pacto de facultate redimendi. et hoc maxime in foro exteriori. secus est in locatiōe et cōductiōe. que fieri solent ad tempus.

Quarta regula. Omnis cōtractus suspectus habet/ si appareat iūctio p̄babili mala in

De contractibus

contrahentibus. ut quia negotiatorem solam mercenariam aut questum lucris turpis intendunt. Juxta quod ponitur. xx. et ultima propositio principalis:

Propositio xx.

Ex carnis/contraria legi. (in ordine spiritus ac pinde tyrannica/ infectum habens et tenebrosum cordis oculum per cupiditatem et auariciam/faciliter inducit in tentationem et laqueos diaboli. quos sibi met multiplicat et inquit/prodeum contractuum.

Legimus hoc pro cholor in experientie libro. et in scriptis doctorum/ qui propter cupiditatis nodos/ vix sciunt euoluere. quibus se malignis adinventionibus circumuoluit. inunctis maxime tot excoicationis sententias. Accipit in super de recte dictis et factis bonorum/ scandalum sibi et offensio/nem. quous scandalum tale sit a recte docentibus et ambulantiibus/ continendum. quia non datum est. sed nequiter acceptum. quale dicebat Christus scandalum esse phariseorum. Non enim minime ageret que agunt/ si ceteri quiescerent.

Abiicienda est ergo auaricia. ut mundus simplex/ et lucidus haberi possit intentionis oculus in cordis directione/ secundum regulas iusticie. quas sepe magis doceat uinctio quam ratio. Orandum est idcirco deus et cum psal. dicendum. Inclina cor meum deus in testimonia tua et non in auariciam. Cuius uerbi latentem energiam exptus est pridem vnus. per eodem teste cognitum est. qui cum dominica quadam in ramis palmarum/ auaricie morsum repente in corde sentiret. ipse collecto in fide et spe deuotionis spiritu/ designans in imaginem crucifixi/ velut in serpente moysi mysticum/ rationis oculum. profundius ingemiscens. silenti desiderio clamauit. Inclina cor meum deus in testimonia tua et non in auariciam. Nec frustra. mox enim sensit a corde. velut a quadam introitus manu reuellente/ negocium auaricie pambulans in tenebris eijci. Eijciat et a nobis auariciam deus. ut auertat (iuxta propheticum sequens votum) oculos nostros ne videant vanitatem. sed veritatem. que vanitatem exufflat. et absconditas errorum decipulas producit in lucem.

Prosum autem in hac luce veritatis/ supradere moralia quedam consilia ne subintret apud ecclesiasticos/ spiritus auaricie. tanto nequior quanto palliat. et obubratus accedit sub specie non como-

di proprii sed communi. **T**ertius esse videtur apud ecclesiasticos viuentes ex dotacionibus si delium/ quod recipiant redditus iam assignatos quam pro nouiter emendis numerata pecuniam. Tertius insuper esse videtur apud ecclesiasticos viuentes ex dotacionibus/ pauciores esse in numero monasteriorum vel personarum vel ecclesiarum collegiarum/ quam subire nimias sollicitudines et piculosas anxietates in corpore et anima. in redditibus copandis/ augendis/ maxime si specie usurarie vel simoniacae prauitatis apud simplices habere videatur. ut si fiant de pecuniis collatis/ probabiliter venientibus ex rapinis furtis. usuris. et extorsionibus publicis. nisi fieri constet hoc propter restitutiones incertas et vagas. Tertius est preterea apud ecclesiasticos recipientes vite necessaria/ ut obsequio diuino deseruiat in missis et obitiis celebrandis/ quod eorum intentio non sit obligare se nisi quantum et quousque obuentiones date/ suffecerint pro sue vite sustentatione competenti. ut uinctio et ratio iudicabunt. Tertius ad extremum esse videtur/ si non forte necessarium sed iure supponendum/ apud ecclesiasticos viuentes ut dictum est quod suam intentionem ita regulatam/ exponat suis benefactoribus fundatoribus et sustentatoribus. qui si ex sincera caritate et non pomposa vanitate procedunt/ non retrahentur a proposito suo et profectus apud deum merebuntur. Nihilominus copatiendum est humane fragilitati. que raro producit granum uirtuose caritatis/ siue multiplici palea uanitatis. Quod sub alia metaphora notauit Hieremias dicens. Dies iusticie nostre/ tanquam pannus menstruatus. Propterea non ex operibus iusticie nostre. sed ex sola dei gratia salus nostra.

Tertia pars que

sequitur post illat quendam tractatum conscriptum in materia tractatum in ualentia arrogonie. per unum doctorem canonicum super his casibus qui incipit Contractus quidam eo quod idem uideatur habere zelum reipublice excessiue.

Proterat pauciora etiam sufficere quam scripta sunt sub duplici petitione/ pro decisione casus traditi in materia contractuum. eorum profertur quibus et pro quibus scriptum est statu pensato. Uex succreuit et

agitatione solius recordationis precognitionis in lumine rationis feruor inspectionis noue. doctorum nedum theologie sed iurium. Et venit in mentem dictum triplex preclarissime memorie preceptoris mei domini. S. Cardinalis cameracen.

Exptus sum inquit. dum in allegationibus iurium/ mihi veritas impugnari videbatur. Si dimissis glosis sup glosas/ recursus mihi fiebat ad nudam textus litteram mox aptior parebat intellectus. fatentibus hoc idem et miratibus allegantibus in aduersum.

Altez eius dictum post determinationem quam aduersus symoniam celebrat fecit hoc fuit. Hoies inquit si dirigeret intentionem suam in spiritualium datione vel receptione/ multi sunt symoniaci qui non eunt.

Tertium eius dictum est illud. Super scriptis humanis qui presupposito peccato sunt naturales atque necessarii/ non debet leuiter reprobatio fieri seu restrictio. vel ad usurariam prauitatem reductio.

Douit me pluries dictum secundum loquitur scribere/ qualis esset habenda directio cordis in actibus tam dandi quam recipiendi spiritualia. Quinetiam dum fieret in concilio Constantien. querela de tollenda symonia/ similiter et usuram. tanquam pessimas in ecclesia pestes. motus ex hoc secundo et ex tertio dicto/ exclamare nonnumquam coactus sum Deus equissime. quis nesciat et symoniam et usuram modis omnibus extirpandas esse. Sed primitus declarandum sub quibus casibus et quibus intentionibus/ propter dicta symonia vel usura committitur. ne daretur iustus cum impio. ne propterea dotationes ecclesiarum obuentiones omni iure debite/ penitus eneruent. quasi sint (vt vulgus insipiens et malignus/ et prout heretici criminantur) symoniace aut ne similiter detur usure titulus/ iustus et necessarius contractibus.

Nunc autem induxit ne dictum primum. vt curiosius litteram quarundam allegationum proprio considerare intuitu. ne sine lege (vt aiunt) loqui videremur. vnde factum est. vt ex allegationibus clari eniteret pars prima. iurantibus ad hoc theologorum libris doctorum.

Redeat igitur ad discussionem tractatus vebementer inuectiuus contra censualistas. Sic enim notat veteres contractibus in casu proposito vel simili et incipit. Contractus quidam. etc. Letez autor non nominat nec opus est.

Rguit primitus pro parte qua absque ulla dubitatione dicit esse falsam et pessimam. nos vero veram et licitam.

Ita tamen si conueniamus in casu cum circumstantiis nostris. Contractus inquit venditionis et emptoris/ est de iure gentium et utroque iure/ canonico et civili/ pro licito habitus. Sic est in isto contractu. quia constituit certus redditus annuus qui est mercedis propter certum precium et sic sunt ibi substantialia. que complent contractum emptoris et venditoris. Allegat ad maiorem et minorem sicut ibidem potest inspicere. ff. de in legibus.

Rursus secundo arguit in effectu/ dimissa plerumque reverbosum. Predictus contractus non est mutuum. ergo non est usurarius. Probat consequentiam per diffinitiones usure/ datas a doctoribus. quod est lucrum proueniens ex mutui contractu.

Rursus tertio notat allegationes plurimorum doctorum pro parte censualiste sed quia dicta non ponit. nihil hic elici potest certum. nisi libris inspectis. et ex his quod dicit in solutione istius rationis. et sunt glose supra capitulum. Constituitur de relictis. domibus.

Rursus quarto sumit quod prestationes sunt approbate. nec reputantur usurarie ergo (inquit) ita dicendum erit de prestatione annua proueniente ex dicto contractu censuali antecedens probat per multiplicatas allegationes. sed consequentiam ubi nodus iacet linquit vt clara nec allegat. quod euidenter pro nobis est.

Rursus quinto. annua pensio potest imponi de nouo per titulum gratuitum. puta per titulum legati et eadem ratione per titulum donatoris inter vivos. ergo multo fortius potest imponi per titulum onerosum. puta per titulum emptoris et venditionis. Probat consequentiam quam concedimus. per multa iura. et consequens similiter.

Rursus sexto descendit specialiter ad contractum qui dicitur ad vitam. iustificando illum ex dubio et periculo quod imminet circa vitam. per argumentum de usuris. c. in ciuitate et. c. nauigantibus istud similiter concedimus viso textu.

Rursus septimo producit ad idem probandum/ glosam hostiensis. in summa. de usuris. que sententia licita dicit esse venditionem rerum ad vitam certe persone vel personarum. ratione incertitudinis etiam si emptor inde lucraret.

Rursus octauo non per modum rationis sed in neccitatis contra censualistam dicit eum videlicet

De contractibus

inniti tolerantie vel dissimulationi romane ecclesie/tanq̄ valido fundamēto.

A **C**onsequēter descendēs ad ptē oppositā que fm̄ eū indubie vera ē. z diuino iudicio/cōscientie ocio z rōnis dictamini/audacter cōcordās/et ita determinat idipm̄ de quo facit q̄stionē

Primum fundamen

tū ponit. quia vbi est eadē ratio. debz esse eadē iuris decisio. sed eadē ratio p̄hibitōnis q̄ est in vsura apta z manifesta/occurrit etiā in dicto censuali cōtractu. igit. zc. Deduxit vtrāq̄ ptē/p̄ rōnes exēplaz dicta doctorū. super quibz in respōsione aliqua tangemus.

Secundū funda

mentū sumit ex glosa magna dñi Innocētij de vsuris. c. in ciuitate. quā inserit z postillat. z ex ea cōcludit cōclusionē vnā sub hac forma In casu quo ptinaciter tenere tur/q̄ ideo innocenti vsus est verbis cōsiliij. qz dubiū sibi erat an cōtract⁹ esset illicitus vel nō. Etiam in tali dubio fidelis xpianus de necessitate salutis tenet a tali cōtractu abstinere. nā in tali dubio cōtractū ipm̄ iniens/discrimi se supponit z sic mortaliter peccat. Deinde nitit̄ iniustificare cōtractū ad vitā. dicens nō sufficere dubiū seu piculū quod imminet/ad iustificationē. Deinde obijcit p̄tra se/in q̄rta cōclusionē/q̄ Innocētius locut⁹ est de facultate redimendi. Et r̄ndet q̄ verū est. sed magis improbasset si hoc intellexisset

Multis autem omissis placet inserere glosam Innocētij. z admittere diuisionē illius quadrimēbrē. ad quā discutiendā postmodū reuertemur. qz nisi fallat animus/multū p̄ nobis est.

Glosa Innocētij. **P**ria ps **E**x hac decretali (inq̄ Innocētius) satis innuit̄/q̄ si aliq̄s pro certa pecunie quātitate/emert aliquē redditū grani vel vini vel aliū consilem redditū/ppetuo sibi z suis heredibus dandū a venditore z suis heredibus/vel etiā ad certū tps vel ad tēpus vite alicui⁹/q̄ licitus est huiusmodi cōtract⁹/dūmodo redditus annu⁹ cōmuni estimatōe non excedat redditū quē h̄ret vel habere possit/si terrā de tanta pecunia emisset. Quidā tñ dicūt. q̄ qñ in ppetuū emit q̄ nunq̄ pt ēē

illicitus cōtractus. quantūcūq̄ sit magnus redditus respectu precij. quia licet in cōtractibz/se decipere. ff. de mio. in cāe. ij. pa. fi. **S**ecūda ps **A**lijs videt̄ forte melius. q̄ si quis emit redditū cōstitutum ante cōtractū vel actiōem venditam siue cōstitut⁹ fuerit i re/puta in domo vel possessione vel alijs hmōi siue in persona puta serui vel liberti vel rustici vel actō vel nomen. Item siue sit certus redditus. puta qz reddit decē. siue incert⁹ puta qz reddit quartā pte fructuū qui p̄cipiuntur de aliqua domo vel de ope alicui⁹ p̄sone Itē siue sit ppetuus cōtract⁹ puta qz extendit ad heredes vtriusq̄ contrahentiū. siue sit ad vitā hoīs. siue sit ad certū temp⁹. puta vsq̄ ad quinq̄ ānos. Itē nō refert si redditus sit in pecunia/siue in alijs rebz siue in facto. Semp in oibz p̄missis/reputat̄ cōtractus licitos. qz est ibi purus z licit⁹ cōtractus venditōis. Nā est ibi p̄ciū. scilz certa pecunie quātitas Itē ibi est merc. scz cert⁹ redditus vel canon vel ānona. L. de sacrosanc. ecc. iudem⁹ in p̄cipio in auct. de re. ecc. nō alie Itē actiō. c. de heredibus vel ac. vendi p totū.

Sed his videtur esse cōtrariū quod dicit̄ hec decretalis. qz nō est dubiū q̄ vsq̄ ad illd tps scz lōgum/plus p̄cipiet de redditu q̄ sit p̄ciū. z in actione constat. q̄ plus est in noie q̄ sit p̄ciū. Solutio. licz certū sit/q̄ vsq̄ ad. xl. annos. vel. l. vel vltiores/plus accipiet de redditu q̄ sit precij qd̄ dat. tñ hec certitudo nō facit illicitū cōtractū venditōis. Lū hoc etiā sit in venditōe alicui⁹ possessionis. vbi certū est fm̄ inferiores causas q̄ plus accipiet de fructibz eius. q̄ sit precij qd̄ pro ea dat. etiā sine expensis vel labore. dando eā ad vitū certum vel emphiteosim. Hic enī tñ reprehēdit̄/ qñ car⁹ vendit mercē propter terminū quē dat. p̄ licitū emptori/ad soluendū pecuniā. vl qz pro minori emit mercē/quia statū dat pecuniā. et prolix⁹ tēpus expectat mercē. q̄ penit⁹ sunt illicita. qz hic solū vendit tempus p ipsa pecunia. que venit z iustū precij excedit Quod ex eo apparet. qz si vtraq̄ pata esset precij z merces/p̄ minori fierent Et in casu nostro oīa sunt p̄ntia. nec vendit tps. qz res ipse de qb̄ dicim⁹. scilz reddit⁹ vel actiō/tantū valebit vel ad minus credit̄ valere subseq̄ntibz t̄pibz. q̄tuz

modo valet. vel ad min⁹ est dubiū. Et hoc sufficit ad hoc vt cōtractus sit licit⁹ vt hic

Tertia pars Idē intelligūt qdā. z si redditus vel nomē de nouo ppter hoc cōstituant^r in reb⁹ vel psonis alijs a cōtrahēte. puta qz dicit emptor. Tu cōstitues tales reddit⁹ in possessiōe tali vel seruo. vel facies qz talis cōfitebit^r se debere tibi mille vsqz ad annū. z ego de illis mille. v^l magis p actōe p illis mille cōpetēte. dabo tibi qnqz ginta. Nā dicit oēs cōtraet⁹ istos licitos. qz nō est mutuū sed emptio Item mlti casus pnt euēire qz iste emptor amitteret in hoc cōtractu. puta si inops fieret nomē. **Sz** certe bene cōsulendū est oibus fidelib⁹ qz ab hmōi cōtractu abstinēant. scz qz de nouo ppter hoc cōstitutū redditū vel actionē emāt. **Quarta ps** Alud autē videt^r penitus illicitū. qz ipse idē qd emptor in se cōstituat redditū vel actionē. qz se obligat ad pl⁹ dādū. vel in pecuniā vel in spe/ quā accepit. **Hec Innocē**

Tertū fundamen

tū sumit^r ex multis exēplis z allegatōnib⁹ in hāc vnā sententiā cadētib⁹. Nō dubiū qz is cōmittit in legē qd legis verba cōplectens/ cōtra legis nitit^r voluntatē. Vel sic. Cōtra legē facit. qd id facit qd lex phibet. In fraudē vero leg⁹ facit. qd saluis verbis legis/ sententiā ei⁹ circūuenit. Sz sic est i cōtractu censualiste. qz in vtroqz cōtractu nūm/ est idē effect⁹ excepta nois mutatōe. Sicut deducit diffuse. cōparādo conditōes vni⁹ cōtract⁹ ad alter⁹. psertim vbi datur facultas redimēdi. z maxime vbi cōstituit^r de nouo reddit⁹ vel annua pensio. Addito qz leges veteris z noui testamēti phibētes mutuū sub annua pēsiōe/ eēnt maximo ludibrio/ si hoc foramen vsurarijs supesset/ qz nomē mutui mutaret^r i nomē venditōis z emptiōis/ pmanētib⁹ eisdem effectibus. Et allegat multa capitula iuris z sc⁹ Tho. z Joh. in summa cōfessoz. Jungēs illā regulā. Tū qd vna via phibet alicui/ ad id alia admitti nō debet. Addit verūm⁹ ex glosa regule. qz respectus principal^r habeat ad phibitū nō ad viāz bec est rōnabilis modificatio. **Querit** consequēter a censualista. q^lis resultat iutilitas si ex mutuo mille solid. nō possit pēsiō vnius denarij recipi. z ex contractu censuali sumeret plus qz centum.

Quartū fundame

tum assumit ex pte cōtract⁹ querēdo. quōdum res aliqua vendit^r minori p⁹cio cū facultate redimēdi qz si perpetuo vendēret. talis cōtract⁹ nō censuat pignericus z p consequēns in fraudē vsuraz except⁹. sic allegat glosam ordinariā Hostien. Joh. Andree. qz talis cōtractus cōditional^r est vsurarius. qd sane inq⁹ videt^r intelligēdū cū ppter pactū/ res vendit^r minori p⁹cio.

Et p⁹ oppositōem sibi met factā/ declarat qz minoritas p⁹ci se referat ad id qd ipsa res valeret casu qz ppetuo alienaret sine facultate luendi vel redimēdi. **Deinde** allegat opiniōes quorūdā iuristaz cū suis allegatōib⁹. z exponēs doctrinal^r et bene qd sit inter ius canonicū z ius civile. z qd sit de rōe legis. **Concludit** qz magis creddū est peritis in arte iuris canonici. qz peritis in arte iuris civilis. Sz hec omittimus. dicētes illud bucolicū. Non nostz inter nos tantas componere lites.

Quintum funda

mentū assumit ex vno casu legis. ff. de annua le. l. iij. pa. vlti. De quo videt^r mirādū qz leges cōcedētes vsuras/ dixerint cōtractū hic cōmemoratū esse vsurariū qz vel ei⁹ similis/ sepissime fit apd eccl⁹asticos. Est autē casus. qz si p legatuz vel donationē qd est titul⁹ imponit de nouo certa annua pēsiō soluēda ticio/ qd ad usqz ipse donās vel legans/ dictā pensioē luerit vel redemerit vel ab ea se liberauerit p solutiōem vel traditōem certe fortis principalis. Consequēter inducit (z sicut videt^r colorate) qz min⁹ videt^r hic esse vsura/ qz in casu censualiste. psertim si de^r min⁹ p⁹ciū ppter facultatē redimēdi siue hoc sit in vno istrumento siue in pluribus. **Hec hoc impugnare contendimus.**

Sextū fundamen

tum arguit. qz si dilatio traditōis mercis. facit p⁹ciū diminui/ cōtract⁹ est vsurari⁹. De vsuris. c. nauigati. a contrario sensu. Sed in pposito diminiuit p⁹ciuz. nec tota merc⁹ est p⁹ns. scz pensio cuiuslibz āni. **Veritas est** qz in istādo cōtra se z rōdendo/ fatet^r qz ius pēdi pensioē annuā/ sit merc⁹ in ipso cōtractu. sicut in venditōe ppetui reddit⁹. Sz sp recidit in illō/ qz dat min⁹

De contractibus

precium propter facultatem redimendi et aggrauat si de nouo mercipia. i. ipsum ius percipiendi constituit de nouo in ipso contractu. ubi contractantes assignant et differunt tempus prout volunt.

Quodmodum istis totaliter inter se propositis fundatis nititur responsus dare validum ad affirmatiuam censualem prae. **¶** Cuius ratio duplex ad primum stat in hoc solo. quod et si dicitur contractus ex forma vocali sit emptio et venditio. tamen quod ad rem et effectum est mutuum vel reducit ad mutuum. **¶** Respondet sibi ad secundum. **¶** Ad tertium vero fundamentum per glossam de religio. domi. in c. constituitur. respondet. dicens tres esse contractus. Unus est. cum dominus alicuius rei dominium illi concedit alicui abdicans a se ipsum dominium. nihil sibi pro certis censuum annuum retinendo. Et de isto (ut dicitur) loquitur hic glossa allegata cum doctoribus. Alter contractus est emphiteosis concordans cum predicto in modo constituendi. Sed in hoc differt quod in primo procedens nullum sibi retinet rei dominium vel ius emphiteoticum. sed in secundo retinet utrumque. Et uterque est licitus. Tertius contractus de quo nunc inquitur hic (ut dicitur) contrarius modum ad precedentem in hoc quod ille qui est dominus ab initio ipse est qui pensionem censuale supra se et supra rem suam constituit. propterea non sequitur si procedentes contractus sunt liciti quod iste. **¶** Proinde respondendo ad quartum fundamentum. non negamus (inquit) quod ex alijs modis et contractibus annue pensiones censuum possint imponi licite. ut in fundatione ecclesie. ut in concessione quam dominus facit de re sua. ut dum aliqua ecclesia erimita a iurisdictione episcopi. et alijs modis sparsis in iure. sic allegat. sed sufficit nobis concessio fundamenti. **¶** Rursus. processio antecedente quanti fundamenti quod per titulum gratuitum scilicet legatum vel donacionem pro annua pensione de nouo constituit. negat consequentiam. vel similitudo ad casum nostrum. quoniam in titulo gratuito. nulla est suspitio de usura. nec ad mutuum vel ad effectum mutui reducibilis secus hic. **¶** Ratio propterea ad septimum fundamentum stat in hoc. quod in mutuo quodammodo probabile dubium vel periculum non potest concludere excusationem usure. de qua in causa nauigati. **¶** Secundum est in contractu venditionis et emptiois de quo loquitur illud capitulum. Cum igitur in casu censualiste de quo queritur sit mutuum vel ad mutuum reducibile non est similitudo. antequam quod precium ut in plu-

ribus est valde paruum respectu magnitudinis pensionis. et ad tempus est probabiliter satis duraturus. Posset addi sed non tamen hic quod contractus talis dat occasionem machinandi in mortem alteri vel eam optandi. sed illi qui recipit pensionem ad vitam. Alteri in responsione ad septimum dicitur esse duos casus positos ab Hostienensi. Unus est quod licet emere possessiones ad vitam ipsi emptoris. sed hoc intellegitur ubi non constituitur fructus de nouo. et mercipia iam creata emit. nec dat facultas redimendi et ita non est similis casus ad nostrum. Alter casus est cum quis tradit vel vendit oues alicui monasterio sub pacto quod pro quolibet oue recipiat duos solidos. cum fructus cuiuslibet ouis valeat quatuor vel quinque solidos. Sed post mortem traditoris omnes oues ad monasterium pertinebunt. et hoc est licitum propter incertitudinem mortis vel multiplicationis ouium. Sed secundum est in casu censualiste quod est mutuum vel ad mutuum reducit. **¶** Postremo respondet ad ultimum per illud dictum de pbedis multa per patientiam tolerantur que si deducta fuissent in iudicium exigente iusticia non deberent tolerari.

¶ Ceterum summam collecta est sententia tractatus quantum visum est sufficere ad intentionem nostram quod versatur non ad impugnationem tractatus principalem aut mordaciter sed ad elucidationem veritatis tantum in casu proposito quod in alijs nonnullis in materia contractuum. que ad conscientiarum serenationem et iurium faciunt intellectum.

Attentio prima

Attendant in primis quod octo rationes facte per censualista militat pro casu nostro. Rec respondentiones date per trariani. sed confirmant propositum. dum concedunt censuales redditus rationabiliter emi posse vel institui si non appareat de corrupta intentione. vel ex modicitate precij. vel ex mala fama contractantis. ut quod consueuerunt usuras exercere.

Attentio secunda

Attendant quod prima ratio sua contra censualista fundas se in hoc quod ubi est eadem ratio. de qua est de iuris decisio soluta est per quatuordecimas propositioem scilicet de pris. Et possit respondendo ad formam concedi maior in terminis si sit eadem similitudo penitus. sed minor negabit. quoniam in usura apta prohibitio legis diuine et humane est manifesta. non sic in casu

censualiste. etiā vbi peccaret. quia hoc eēt
 occultū. aliud manifestū. **A**ddito q̄ p̄
 cepta nō obligāt vt fiant ad intētionē p̄
 cipientis nisi sub conditōne. hoc est si de
 beat finis assequi. alioquin honorās pa
 rentes propter naturalē pietatē nō referē
 do ad deū peccaret. **S**ilr z ieiunans si nō
 efficacēt deuotior. z ita breuiter de quoli
 bet p̄ceptoz. **F**acit pro hac r̄sione te
 ptus expressus extra de vsuris. c. in ciuita
 te vbi sic dicit Alexander tertius / scribēs
 ianuen. ep̄o. In ciuitate tua dicitis sepe cō
 tingere q̄ quidam pip seu cinamomū seu
 alias merces cōparant. q̄ tunc vltra. p. li
 bras non valent. z pmittūt se illis a qui
 bus illas merces accipiūt. xi. libras statu
 to termino soluturos. Licet autē cōtract^o
 huiusmodi ex tali forma nō possit cense
 ri noiē vsuraz. nihilomin^o tamē vendito
 res pctm̄ incurrūt. nisi dubiū sit. merces
 illas plus min^o ve solutōis tpe valituras
 Et ideo ciues tui saluti sue bñ cōsulerent
 si a tali cōtractu cessarēt. cum cogitatōes
 hominū / omnipotenti deo nequeāt occul
 tari. **P**osset autē hoc in loco fieri p̄qui
 sitio / cur contractus hic cōmemorat^r / et q̄
 nō est vsurarius sit illicitus? **S**i dicatur
 q̄ propter precii maius et excessiuū. hoc
 habet locū in foro consciētie / sicut etiam
 videt^r notare decretalis. sed nō in exteri
 or iudicio vbi res tantū valet fm̄ legistās
 quantū vendi potest. qd̄ intelligit nisi sit
 defraudatio plus mediō iusti pcti. qz tūc
 cōtractus rescindit. vt in ciuilib^o / licet nō
 vsurarius. **S**i vero dicat^r illicitus esse qz
 sit in fraude vsurariū. Rūdebit venditor.
 nequaq̄. sed in fauore cōseruatōis vel
 augmētatiōis proprie substantie. z sustē
 tatiōis domesticoz onez. **E**cce quomō
 malignātibus z volentibus / iniuste age
 re / nō sufficiunt leges positie cōtra vsu
 rarios late. quin potius sunt incidētalit̄
 aliqñ in damnū reipublice. in laqueū cō
 sciētie. in offēsiōes z scandalū. **S**i au
 tem sentētie iuris / ex cōdicationū vel inter
 dictoz / ligent abutētes talib^o cōtractib^o /
 dum sūt in fauore vsuraz. licet non in se
 sint vsurarij videāt domini iuriste an pe
 ne sint vsq̄ ad hoc ampliāde. dum non
 constat de intentione.

E Tertia attentio

Attenda^r sup secundo fundamēto cōtra

censualistā. vbi assumit glosam magnani
 Innocentiū de vsuris. c. in ciuitate. q̄ pri
 ma pars / est euidenter quō ad oēs sui clau
 sulas / pro censualista. z pro dicitis pri^o in
 diuersis consideratōib^o. **S**ilr z scōa z ter
 tia partes vsq̄ ibi. **S**ed certē bene cōsu
 lendū est. **A**tento q̄ vbi dicit in secunda
 parte. Alijs videt^r z forte melius. non ne
 gat priores bene dixisse sed ponit sub du
 bio si sequētes meli^o dixerint q̄ loquūtur
 amplius pro parte censualiste. **E**t mod^o
 loquendi cōis / notat eū sentire q̄ meli^o li
 cet alij bene. **D**einde cū dicit. **S**ed cer
 te bene cōsulendū est. **P**ater ex modo lo
 quēdi q̄ cōforimat se verbis decretalis.
In ciuitate / q̄ nō loquitur nisi p̄pter du
 biū intentōis contrahentiū. **E**t ex illo q̄
 affirmat statim in q̄rtā pte dicens. **I**llud
 autē penitus videt^r illicitū / q̄ idem q̄ dici
 tur emptoz / in se constituat redditum. z
 vbi notet lector / de correctōne quā tracta
 tus facit. dicens p̄ viciū scriptoris factuz
 esse / vt dicatur / emptoz pro veditoz. quia
 non possēt (inquit) bene exemplificari q̄
 emptoz cōstituat redditum in se. **S**z hic
 cognoscit inaduertentia magna. qm̄ em
 ptoz z venditor se habēt correlatiuē. z po
 test ille q̄ emit / cōstituerē se venditorē per
 redditū vel actōnē qua se obligat ad plus
 dandum / vel in pecunia vel in spe / q̄ accē
 perit. **E**t hoc obsecro tū lector vigilanter
 attende. z cognosces q̄ affectio nimia im
 pugnādi censualistas / fecit aliter sonare
 verba Innocentiū q̄ sua fuerit intentio. si
 cur de sonitu cāpanarū vulgarit̄ exprimur
Proinde sup reliq̄s conclus^r cōtra cen
 sualistas ad vitā. et de regula ista. **Q**ui du
 bio stāte agit aliquid / mortaliter peccat
 dictum est prius propositōne tertiadeci
 ma secunde partis.

Quarta attentio

Atenda^r pro r̄sione ad tertiū funda
 mentū q̄ censualista bonā habens inten
 tionē sicut habere p̄sumit in casu nostro
 nō agit in fraudē legis nec contra legem.
Nec illud quod inquirit que differentia
 sit si nō possit recipi vn^o denarius ex vsu
 ra / z ex contractu censuali recipient pl^o q̄
 centū. cōcludit. **E**t patet r̄sio p̄ exemplū
 datum in materia de symonia. quia sacer
 dos celebrans missas. potest recipere centū
 francos pro sustentatōe vite sue. **E**t non

De contractibus

posset recipere unum denarium. pro commutatio-
ne misse ad denarium.

¶ Attentio quinta

Attendat circa quartum fundamentum quod sup-
ponit illic esse fraus usurarum. tum ratione
minoris pretii. tum ex conditioe contractus.
Et ideo nihil contra casum nostrum vel
simile. quam pretium equat venditioni. nec sit
ad usurarium questum.

¶ Attentio sexta

Attendat super casu civili quinti fundamē-
ti illud quod tactum est in recitando. quod scilicet illud
casum non vidi in textu legis. cuius suppo-
no bonum intellectum. Vidi autem dominum
de palude qui fuit magnus iurista et theologus
qui super tertium sententiarum disti. xxxvij. ubi
cōiter doctores theologici tractant materiam
de usura et ibi requirant. Hic in qua doctor
ponit casum legis. Quod si petrus vendat com-
munitati aliquam domum vel hereditatem cen-
tum francis. potest statim emere. et libras ad
vitam super eadem hereditate. **¶** Uerum est quod ex-
hibitus est mihi modo textus legis predictae
qui sic habet. Si cui quantitas certa le-
getur. et quoad presertim in singulos annos
certum aliquid veluti usuram iusserit testa-
tor presertim legatum valet. Sed in usuris ha-
ctenus valere debet quantum probabile mo-
dum usurarum non excedat. **¶** Ex hoc textu primo
quod facit pro nobis. quod dicit quod legatum
valet. Patet etiam quod nomen usurarum hic non
accipitur prout habet malitiam sibi voluntariam
sicut est nomen furti et rapine. alioquin sibi
contradiceret. sed accipitur usura pro superabun-
dantia in contractibus. prout etiam glossat san-
ctus Thomas. illud deuter. xxvij. fenerabis
gentibus multis. Et in euangelio luce. xxvij.
increpat piger seruus qui non dedit pecuniam
ad usuram. quibus sit hic metaphorica locu-
tio. sicut ibi. feneratur domino qui miseretur
pauperis.

¶ Attentio septima

Attendat pro sexto fundamēto. non semper
verum esse quod si dilatio traditionis mercis fa-
cit pretium diminui. contractus sit usurarius
quod casus est oppositum in terminis. c. In ciui-
tate. plus allegato. et tactum est in quinta pro-
positioe secunde partis. quod pacto sit hoc factibile

¶ Attentio octaua

¶ Attendat post discussionem aliquam predicti
tractatus. quod pro omnibus dictis in prioribus pre-
ter viginti considerationibus sunt docto-
res theologici in variis passibus. consequen-
ter ad legem euangelicam et naturalem. cum qui-
bus legibus loqui non est sine lege loqui.
Nominatim sanctus Thomas. secunda secunde questi-
onibus diuersis. circa materiam de iusticia
nunc diuidendo iusticiam in commutativam et
distributivam. querendo consequenter de contra-
ctibus emptoris et venditoris. de usura. et sibi-
bus. Sicut poterit inuenire studiosus si-
ne quorotatione ad quodlibet verbum. quam iu-
ra dictum senece. Non minus culpa est ni-
mia diuinitio. quam pauca. confusione enim gene-
rat. sicut patet in puluere. si preterea causet
turbationem memorie. et intelligentie magnam
involuntatem querat ab expertis.

¶ Attentio nona

Attendat quod pro dictis in secunda parte sub
xxxij. propositionibus sunt doctores theologici
quantum liberos habui et videre potui.
¶ Primo ad conclusionem rursalem in forma co-
cordat Joh. andree in summa confessorum. qui
theologus fuit et magnus inuestigator. etiam
in iuribus positiuorum libro. ij. tit. vij. de usuris
q. xxv. Cuius hec verba sunt in forma. Quid
si vendidi predictum. tali conditioe adiecta. ut quis
soluat pretium a me vel ab herede meo. reha-
beam predictum ego vel heres meus. vel quousque
ad tot vel tot annos possim rehabere. solu-
to pretio. nunquid est usurarius contractus. Respondit
fratris Ray. pa. vi. Item quid sit. Ad hoc dico quod
non est mutuum. et emptor facit fructus suos si-
ne periculo usure. licet venditor iuxta vendi-
tionis formam postea recuperet predictum. Et hoc
intelligas nisi in fraude usurarii sit facta
talis venditio vel conditio. quod presumitur
ex his coniecturis. scilicet ex eo quod modicum est pre-
tium respectu valoris rei. ut extra de empt. et
vend. ad nostram. Item ex eo quod aliquid pro soluit
ultra summam receptam. puta fuit vendita pro
centum et est in pacto quod cum rescindet vendi-
tio reddant. cxx. extra de pignori. Illo-
nos Item ex eo quod emptor consuevit exercere
usuras ut in predicta decretali ad nostram.
Idem Hostien. s. nono Et Berni. in glo-
sa super c. Loquestur Decreti. **¶** Facit etiam
vuilhelmus compilator optime summe devi-
cium et virtutum. tractatu de auaricia parte
de usura Dum numeras contractum censua-
lem inter usurarios hanc assignat rationem

quia res longe pro minori precio recipit ad annua pensionem propter pactum redimendi. Concludit ergo per argumentum a contrario sensu / si non datur premium minus / non erit contractus usurarius / saltem ex hac radice. Porro non legi theologos alios / ponentes in forma casum nostrum. sed concludit rationabiliter eius / ex alijs dictis suis atque fundamentis / et specialiter si attendatur quid dicitur usuram formaliter esse. De iuristis autem vidi plures allegatos. quos originalliter nondum inspexi nisi Ber. glossatorum de cretaliu. c. conquisitus de usuris in glossa. ij. circa finem / ibi Item si vendo In qua glossa notat pecuniam numeratam posse dari ad pompam vel ostentationem sicut etiam dari potest pro impignoratione / quo casu dicit aliquid posse sumi ultra sortem. Loquitur insuper de precio ultra sortem adiudicato in fauorem ecclesie. Sanctus Thoma sentit idem quod prius de pecunia numerata. Unde patet quod malignantibus vix potest claudere aditum ad usuram. Poterunt enim fingere / vel suum interesse vel aliquid simile. Sunt alij pro casu nostro allegati. Sicut dominus Hostiensis in dicto. c. conquisitus. Sicut. B. bohic. qui predictos recitat / nec improbat. Sicut Ber. in summa. de usura in pa. ij. Alterum de redditibus ad vitam quod liceant / tenet expressisse dominus de palude / vbi prius allegans et respondens. Qui propterea tenet artem campforiam licitam / non adducens aliam rationem / quam quod ecclesia tolerat eam. Doctor iste preterea ponens opinionem durandam qui sanctum Thomam insequitur. tenet illud quod dictum est de receptione mutui ad usuram ita tamen quod dans / non abneget a se in re / petendi / sicut nec potest / propter interesse reipublice. Preterea doctor subtilis in quarto / ponit casum sexte propositionis / secunde partis nostre / approbans illum et laudans. et addens quod legitime prescribens rem plus alienam / non tenet in foro conscientie dum sibi constitit eam fuisse alienam / restituere / faciente hoc legis autoritate. et negligentiam custodientium res suas puniende. Concordat predictus de palude in quarto suo.

Attentio decima

Attenda quod super casu particulari fuerunt inquisita plurima consilia peritorum / etiam theologorum / in varijs locis et collationibus nominatim. Constantie in reformatorio. et ad

partem in scedulis subscriptis. et qui vidit testimonium prohibuit quod contractus predictus et similes sunt liciti. Doctores autem viuentes / non minorem habent auctoritatem / doctrinaliter exponendi sacram scripturam vel interpretandi iura / quam mortui. Et qui non scripserunt. quam qui scripserunt. Et ideo frustra fit aliquando tot allegationum multiplicatio. Confestim ut vnus aliquid scripsit. et contemnit videntium consilium. qui sepe attendere magis possunt circumstantias particulares. secundum quas variari iudicium sepe necesse est. quemadmodum dicunt experientissimi medicorum in hominibus sanandis. quod regule generales tradite sub arte / vix inueniuntur practicabiles absque exceptioe. Multo magis in moralibus hoc euenit / quanto plures sunt mutationes animorum quam corporum. Propterea necessitatus est philosophus dum medium virtutis inquireret dicere / prout sapiens iudicabit. Patet exinde quorundam nimia humilitas vel vanitas. quod requisiti dicere quid sentiant de aliquo casu moralis confugiunt statim ad allegaciones super allegaciones / et ad glossas super glossas / dimissis etiam quibusque textibus. aut principijs vniuersalibus ad que debet resolutio fieri. dicentes. Ille sic sentit alter sic sentit. alter approbat eum. alter sentit cum isto / quibus recte dici potest. Dic non quod alij scripserunt. sed quid tu ipse dicis vel sentis. Dicit enim aristoteles. vi. Ethicorum. quod iudicia prudentium et expertorum / habenda sunt pro principijs. vbi etiam nullam assignarent rationem quoniam ex multis experientijs et studijs / euenit illud Lara (id est preciosa) datur longum prudentia tempus vsu. Sic in medicina / sic in omni arte. Unde orta est illa maxima a sapiente et philosophis posita. Cui libet experto in sua arte credendum est.

Ubi autem dissentiunt doctores super aliquo casu / cuius vtraque pars siue agatur siue non agatur / potest in culpam verti / prout exemplificatum est in capitulo inquisitionis. extra de sententia excommunicationis. Oportet tunc attendere particularius ad circumstantias tam ex parte doctorum loquentium. ut quia isti sunt plures et famosiores sanctiores quoque et in dictis alijs solidiores / quam ex parte illius rei que non agenda / vel agenda proponitur. Demum ex fine et intentione agentium. Ut ex omnibus eliciatur de duobus

Tractatus

probabilibus propositis / quid illoꝝ pro
babilibus habendū sit. Pretactū est insup
de resolutiōe faciēda ad terminos iuris
diuini / vbi humana iura dissonare ad in
uicem vel cōtra caritatē viderent militare
Ita enī fieri necesse fuit pro sedatiōe scis
matis p conciliū generalis conuocatiōem
sinē papa recepto p omnes qui cōuenerāt
et per iudiciū cōcilij sup vtrosq; cōtendē
tium de papatu Non obstante lrali sono
decretorū / quod nec conciliū euocari po
test sine papa. nec papa potest a toto con
cilio iudicari. Sed hec hacten? pro con
statōe subiuncta. q; nihil hic vel alibi / te
merarie loqui propositū fuit. nihil cū cō
scientia vel detractōis vel inordiati fauo
ris. vel amaricati cordis. nihil deniq; in
fauorē illicitoꝝ cōtractū vel cōtrahenti
um. psertim vsurarie prauitatis. quā no
uimus tam diuino q̄s humano iure dam
natam.

¶ Finit tractatus de cōtractibus.

Incipit tractatus

eiusdem de symonia.

¶ Uper materia symoniace la
bis in collatiōe bñficiorū p
papā resoluēdo materiā ad
radicē scripture sacre. quadi
missa pcurrere ramos opini
onū p particularium sine caret. ponitur hec

vnica conclusio.

¶ Symoniaca labes ptra ius diuinū
vel de symoniaca spē suspectū est
in conferēte bñficiū ecclīasticū (etiā si sit
papa) erigere vel extorq̄re a bñficiādo / pm
ptam pecuniā / sub titulo primorū fructu
um / ac impedire possessiōes z officiatōnem
suā quōsq; soluerit illā pecuniā. Deduce
mus pclusionē hanc / pmo ex septē suppo
sitiōib; fundatis in iure diuino. De hīc
rūdebim? septē obiectiōib;. Subinde
septē p sideratiōes vel doctrinas adijciem?

¶ Prima suppositio.

¶ Apponit primo p pbatōe / q; in
bñficio psertim hñte curā aiaruz
sunt hec duo scz officii z bñficiū. Benefi
ciū autē (sicut dici solet z vez est) dat pro
pter officii. Cū ad ius z obligatiōem offi
ciandi / ppetit ius bñficiū recipiēdi. sicut
infra docebit / ex oī iure. Propterea nō de
bet obligari q̄s ad offician dū / p traditiōz

ordis sacri vel alias / nisi bñficiū. i. ius re
cipiēdi sustentatiōem vite siml annectat

¶ Secunda suppositio.

¶ Apponit pterea / q; officii ecclē
siasticū qñq; sumit p iure officii
andi. Dñq; p obligatiōe ad offician dū
Dñq; vero p ipso actu offician di. Est
autē hmōi act? sic descriptibilis q; est exer
citiū aliqd impēsum ad vtilitatē alteri? vl
alioꝝ / p psecutiōe felicitatis eterne. z dam
natiōis euitatiōe. Cū p hanc vltimā clau
sulā / differt officii ecclīasticū / ab officio
tpali vel ciuili. videlicet rōne finis. primi
seu principalit intenti / qm finis primus
officij ciuilis / est felicitas seu tranq̄llitas
politica vite pntis / officii at ecclīasticūz
h; finē altiorē / videlz salutē eternā aiarū.

¶ Tertia suppositio.

¶ Apponit insup q; hec tria / pure
sunt spūalia / scilz ius ad offician
dū quod data supiore vocāte vel eligente
q; nemo assumit sibi honorē fm aplm s; z
q; vocat a deo sicut aaron. Sitr obliga
tio ad offician dū cōsurgit ex consensu su
scipiētis hoc ius vel honorē. Sitr actus
officiādi / spūalis est rōe finis vel obiecti.
z vt frequēter rōe ipsiusmet obsequij. sicut
sunt baptisare. pdicare. ordinare. celebra
re missam absoluere et ita de reliquis.

¶ Quarta suppositio

¶ Apponit amplius / tanq; suffici
enter et expresse determinatuz de
iure diuino p christū z p aposto
lum / q; ad officii ecclēsiasticū sic trisarie
sumptū / pro iure / pro obligatiōe. et pro
ipso opere / correspondet beneficiū trisa
rie proportionabiliter sumptū. scilz pro
iure. pro obligatiōe et pro ipso opere. ¶
Unde beneficiū p ipso iure sic potest de
scribi. q; est ius recipiēdi sustentatiōem
vite tempalis condēcentē / ratiōe sui spi
ritualis officij. ¶ Obligatio autē ad be
neficiū prestandū / cōsurgit ex obli
gatiōe que est ad offician dū. Unde illi q;
pure sponte ministrant spūalia / non
semper obligātur illis quibus fit hec mi
nistratio. quin habeant curatos vel pla
tos ad hoc ipz eis ministrādū obligatos.
alioq; duplici contritiōe vel onere pmerē
tur. ¶ Tereꝝ actus bñficij / actui officij vl
exercitio correspondet. et hoc vtiq; de iure
diuino z inseparabili. sicut deducit ap̄lus
ex multiplici radice sumpta. nunc a lege